Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 8. ZÁŘÍ 1927. ČÍSLO 35.

LITERATURA A UMĚNÍ

Ferd. Peroutka:

Moderní doba a prospěch z Goetha.

Noli turbare circulos meos.

I.

Nakladatelství Borového chystá se vydávati Goethovy spisy v českém překladu. Většina literární mládeže se asi zeptá, z jakého důvodu má býti znovu vystavována tato vznešená mumie. Mladíci z doby, která začíná létati z Ameriky do Evropy, bývají netrpělivi k starcům z těch časů, kdy se do Italie ještě jezdilo s postiliony. Protože daleko více vědí o strojích, silách a o rychlosti, domýšlejí se, že toho také daleko více vědí o člověku.

Obyčejně, když je v Německu zle, když literatura zabloudí do honosné slovné břečky nebo když filosofie neví kudy kam či konečně když politika něco dokonale pokazí, vydá se heslo: zpět ke Goethovi! Naposled už revoluční Německo pospíchalo do Výmaru jako chodec v úpalu pospíchá do chladivého stínu stromu. Poraženo, uvrženo do revolučních zmatků na jihu i na severu, na východě i na západě, nevědouc, má-li pod nohama ještě stopu pevné půdy, putovalo německé Národní shromáždění do Výmaru jako na jediné místo, které doufalo nalézti bez horečky. Toužilo po Goethově stínu jako po obkladku. Zde, na klasické půdě, budiž vytvořena nová ústava německé říše! Nikdy to ještě politikové nemyslili tak upřímně s návratem ke Goethovi jako tenkrát.

Má opravdu dnešní člověk ještě čemu se naučit z Goethových knih? Vypadají někdy tak zažloutle i v nejnovějším vydání.

*

Friedrich Soret, jeden z těch mladých mužů, kteří se stýkali se starým Goethem a zapsali rozhovory s ním, zapsal si k pondělku 2. srpna 1830 toto:

> Zprávy o počátku červencové revoluce (v Paříži) dostaly se dnes do Výmaru, a všichni tím byli rozčileni. Šel jsem odpoledne ke Goethovi. »Nuže,« volal mi vstříc, »co myslíte o této velké události? Sopka vybuchla; všechno je v plamenech, a už se nejedná za zavřenými dveřmi!«
>
> »Hrozná věc,« odpověděl jsem. »Ale co bylo možno očekávati jiného při těch známých poměrech a při takovém ministerstvu, než že to skončí vyhnáním královské rodiny.«
>
> »Zdá se, že si nerozumíme, můj drahý,« odvětil Goethe. »Nemluvím vůbec o těch lidech; jde mi o zcela jiné věci. Mluvím o tom pro vědu tak vysoce významném sporu mezi Cuvierem a Geoffroyem de Saint-Hilaire, který v akademii veřejně propukl.«
>
> Tento výrok Goethův přišel mi tak nečekaně, že jsem nevěděl, co bych měl říci, a že se mi myšlenky na několik minut úplně zastavily.
>
> »Věc má největší význam,« pokračoval Goethe. »... Nejlepší jest, že synthetické nazírání na přírodu, které Geoffroy ve Francii zavedl, není už možno zvrátiti... Co také znamená všechen styk s přírodou, jestliže se analytickým způsobem obíráme jen jednotlivými hmotnými částmi a necítíme-li vanutí ducha, který každé části předpisuje směr.«

Tato episoda velmi upomíná na ono místo z Goethových »Tag- und Jahreshefte«, které později uvedlo Ludwiga Börna do úplné zuřivosti. R. 1790 zapsal si Goethe:

> »Sotva jsem se dostal domů, byl jsem povolán do Slezska, kde byl kongres reichenbašský pod ochranou ozbrojené moci dvou velkých států... Ve Vratislavi, kde se skvěl vojenský dvůr a zároveň šlechta jedné z prvních provincií královských, kde bylo stále vidět nejkrásnější pluky na pochodu a na cvičeních, zaměstnávala mne ustavičně, jakkoliv podivně to zní, srovnávací anatomie, pročež jsem žil uprostřed nejpohnutějšího světa sám do sebe uzavřen jako poustevník. Tato část přírodního studia měla u mne zvláštní důvod. Když jsem se totiž procházel na písčinách benátských, nalezl jsem ovčí lebku, tak šťastně prasklou, že mi... opět potvrdila onu velikou, již dříve mnou poznanou pravdu: všechny lebeční kosti vznikly z proměněného obratle.«

Přírodozpytci jsou povinni býti v nadšení nad tímto zápalem. Poslechněte však, co proti tomu mělo na srdci Mladé Německo. Ludwig Börne napsal v referátu o »Tag- und Jahreshefte«:

> »Cože? Goethe, bohatě nadaný člověk, básník; tehdy v nejkrásnějších letech života, kdy jinoch stojí vedle muže, kdy strom poznání nese zároveň květy i plody — byl ve válečné radě, byl v táboře titanů, kde před čtyřiceti lety počal sice drzý, přece však vznešený boj králů proti národům — a k ničemu ho nepohnulo toto divadlo, k žádné lásce, k žádné nenávisti, ani k modlitbě ani ke kletbě?... A když nejnádhernější pluky táhly kolem něho, tu — jako mladá, bledá paní starého muže — nenabízela se jeho pozorování žádná jiná, žádná lepší látka než srovnávací anatomie? A když se procházel v Benátkách na mořském břehu — ...Benátky, kde všechno sní a září: příroda a umění, člověk a stát, minulost a přítomnost, svoboda a panství; ...Benátky, kam obracím toužebné zraky, ale kam se neodvažuji se přiblížit, neboť před nimi leží had rakouské policie a zastrašuje mne jedovatýma očima — snad tam přišel Wertherův duch na Goetha a tu cítil, že má ještě srdce, že je ještě lidstvo kolem něho a bůh nad ním, ale pak asi se ulekl tlukotu svého srdce, duch jeho mrtvého mládí ho polekal; vlasy mu hrůzou vstaly, a tu, ve smrtelné úzkosti, »obvyklým způsobem, abych se zbavil uvažování« — zalezl se do prasklé ovčí lebky a byl tam tak dlouho schován,

až zase přišly na jeho srdce noc a chlad. A toho muže mám cítiti? Toho mám milovat? Spíše se vrhnu do prachu před nějakým indickým bůžkem; raději ochutnám slinu dalaj lamovu. A kdyby celý svět měl jen dva básníky, jen dvě studně, bez nichž by srdce musilo žízní zajít v písečné poušti života — jen Kotzebue a Goetha — tisíckrát raději tišil bych svou žízeň Kotzebuovou teplou polévkou ze slz, po níž se aspoň potím, než Goethovým zmrzlým vínem, které stoupá jen do hlavy a tam nahoru pumpuje všechen život.«

Gut gebrüllt, Löwe. Vydalo-li se německé Národní shromáždění po revoluci do Výmaru, aby si trochu léčilo ducha a nervy v ovzduší politického klidu, vyhledalo si ovšem správné místo. Po Goethovi zbylo ve Výmaru tolik politické nevášnivosti, že to stačí na utišující lék pro několik generací. Třeba však říci, že Národní shromáždění, které mělo vytvořiti novou ústavu, bylo i nebylo ve Výmaru na správném místě. Proč vychází už se vzpomínky na Goetha tolik politického klidu? Poněvadž v něm vůbec nebylo politiky. Kdyby německý parlament byl se potřeboval poradit o osudech nejhořejšího obratle, o metamorfose květin nebo o původu té tajemné modré barvy, která se ukazuje na obloze i ve světle svíčky, pak všichni duchové Výmaru, které Goethe kdysi zaklel na toto místo, by jej byli vlídně podporovali v jeho snažení. Německý parlament musil se však ve Výmaru zabývat politikou a to takovou politikou, z které už po celém Německu tekla krev. O tom duchové výmarští nevědí pranic. Je tam možno vykoupati se v tradici, prosté politické vášně. Ale to je vše. Po stránce politické a sociální sebrané spisy Goethovy neposkytují žádného ponaučení. Goethe byl tak slep pro politiku a sociální otázku jako jeho protinožec Lenin byl slep pro umění. Lidé, kteří mají hlavně na paměti, že v dnešní době se přestavuje pořádek světa a že není možno státi mimo tento děj, řeknou snad, že Goethe je pro nás mrtev. Börne a Heine cítili, jak duch Goethův snášel se na jejich zemi jako překrásná ospalost. Ve světě je dnes více potomků Börna a Heine než potomků ducha Goethova. Nikdo se nemůže uzavřít tak hluboko, aby neslyšel, jak politická a sociální otázka klepe na jeho dveře. Pokud se politiky týká, neznamená »návrat ke Goethovi« pranic. Leda že bychom chtěli doporučovat návrat k lhostejnosti.

Pochyboval jsem často, žili-li opravdu kdy ti pověstní liberálové, kteří doporučují nedělati nic a čekati, jak se všechno samo od sebe uspořádá. Vzpomínám si, že by Goethe mohl býti jeden z nich. Na sklonku svého života řekl Eckermannovi, který se ho vyptával na takové věci: »Má hlavní nauka zatím jest ta: otec se starej o děti, řemeslník o zákazníky, kněz o vzájemnou lásku, a policie neruš radost!« A v »Dichtung und Wahrheit« vylíčil svůj společenský ideál těmito větami, které jsou asi rekordem sociální idyličnosti: »V klidných dobách chce každý žíti podle svého způsobu, občan chce provozovati své řemeslo, svůj obchod a potom se veselit: tak by rád také spisovatel něco složil... A očekává za to ne-li odměnu, tedy přece chválu, protože věří, že udělal něco dobrého a užitečného. V tomto klidu je občan rušen satirikem a spisovatel kritikem, a tak pokojná společnost se dostává do nepříjemného pohybu.« Tato sociologie má se k sociologii dnešní jako dostavník k expresnímu rychlíku. V této době, jejíž podstatou jest právě »nepříjemný pohyb,« nevíme, co bychom si počali s tak znamenitými ponaučeními. Hodí se jen k tomu, aby byla vystavena v museu lidského myšlení o sociálních otázkách, a to v jednom z nejstarších sálů.

V politickém myšlení byl ovšem Goethe dítětem své doby; ale býval dokonce opozdilým dítětem své doby. Mnozí již za jeho časů pokročili dále v společenském poznání. Mezi nimi a jím nebylo pak možno nic jiného než boj. Ti muži, kteří se seřadili kolem prvního praporu demokracie v Německu, pociťovali, že jim Goethe stojí v cestě jako ledová sfinga. Jeho myšlenky o společnosti a státu byly valnou částí mládeže, na kterou působila revoluce ve Francii, považovány už za jeho časů za zaostalé. Ale Goethe nestál o to přijíti na jiné myšlenky a tvrdošijně se dovolával svého práva, neviděti a neslyšeti, co hýbalo novou dobou:

»A tak jsem se držel, pro svou osobu alespoň, stále pevně těchto (přírodních) studií, jako se člověk při ztroskotání drží trámu... Činnému, plodnému duchu, muži opravdu vlastenecky smýšlejícímu a o rozkvět domácí literatury pečujícímu se to připočítá k dobrému, jestliže ho děsí převrat všeho existujícího, nemá-li nejmenší tušení, co z toho může povstati lepšího, ba pouze jiného.«

Goethovy politické a sociální názory se tvořily v době předprůmyslové, kdy ještě feudalismus a cechový pořádek neuvadly. Vrostl do tohoto pořádku všemi kořeny své bytosti. Zamiloval si patriarchální, samostatné řemeslníky, jak je poznal v mládí v Lipsku, pro sedláky měl kus z obecné tehdejší záliby ve venkovských idylách, knížata uctíval jako příznivce svého umění, a tak byl neschopen přáti si něco jiného. Byl individualistou jako mnoho z těch, kteří vědí, že dovedou něco, co za ně nemůže nikdo jiný vykonat a co nemůže být nahraženo žádnou kolektivní prací. Už za jeho života učili následovníci Saint-Simonovi, že každý musí pracovat pro blaho celku. To ho znepokojovalo, neboť neoháněli-li se pařížští revolucionáři »blahem celku«? Ti revolucionáři, kteří žádost o milost pro Lavoisiera vyřídili poznámkou, že revoluce nepotřebuje chemiků? Snažil se proto nějak obeplouti ono podezřelé blaho celku. »Já myslím,« pravil »že každý musí začíti u sebe a nejdříve dosáhnouti svého blaha, z čehož pak povstane blaho celku.«

V tom všem mohl býti Goethe jen dítětem své doby, jako tolik jiných kolem něho. Měl však osobní důvody, proč byl dokonce trochu zaostalým dítětem doby. Dal se instinktivně vésti egoismem umělce. Jakže, jakési zmatky, když mám ještě tolik na práci? bouře, když se chystám napsati tolik krásného? revoluce, když potřebuji klid, abych přemýšlel o prarostlině a hledal zákon vývoje? Dva tisíce let před Goethem byl při dobytí Syrakus zabit muž podobného temperamentu, který se osopil na římského vojáka, pošlapavšího mu geometrické výkresy v písku. Jmenoval se Archimedes a jeho slova byla: nemaž mi mých kruhů. Goethe zcela instinktivně tušil, že umělec, má-li se plně rozvinout, potřebuje kolem sebe ne zmatky, ale pevný styl a řád, o který by se mohl opřít. Věděl, jak mnoho musí skutečnost spolupracovati na uměleckém díle; věděl, že umělec je jen dělník, který se staví na lešení skutečnosti; je-li skutečnost rozháraná, do uměleckého díla všemi póry vniká nelad, neboť nikdo sám ze

své síly nepřemůže svým duchem chaos; v zmatené době nevzniká dílo, nýbrž jen úryvky, pokusy, rozběhy. Myslím, že bychom tomu měli rozuměti právě dnes, kdy na všech stranách je vidět tolik talentů a tak málo skutečného díla. Nic jiného než obecná nejistota a zmatek myslí a zřízení neoslabuje tyto talenty. Odborníci mívají žalostně málo porozumění pro věci, které se netýkají předmětu, pro jehož zkoumání se narodili. Nuže, Goethe byl odborník ve věcech umění a věd přírodních. K politice se choval jako odborník z jiné farnosti, a vše, čeho si přál od ní, bylo, aby ho nevyrušovala. Žil v době, o které píše Heine: »slyšel jsem Německo chrápat pod něžnou ochranou třiadvaceti monarchů.« Goethovi nikdy třiadvacet monarchů nevadilo. Říká se o něm, že byl renezanční člověk. Byl jím v mnohém a i v tom, že se díval jako renezanční umělec na knížata jako na mecenáše, o jejichž přízeň se má básník ucházet. Až do konce života zůstal mu vévoda »nejmilostivějším pánem«, a bavil-li se s nějakou princeznou, zapsal si do svého deníku, že mu »prokazovala nejmilostivější blahovůli.« Francouzská revoluce a války proti Napoleonovi, za nichž národové začali se probouzet a protahovat, naplnily ho nepokojem: jeho líbezný, ještě hodně rokokový svět, v němž se mu tak znamenitě dařilo jako člověku i jako umělci, byl tím otřásán. I upial se všemi svými zálibami k instituci, která se pokoušela konservovat starý pořádek. »Nebylo nikdy vynalezeno,« pravil jednou Eckermannovi, »nic většího a lidstvu prospěšnějšího nad Svatou Allianci.« Prostý čtenář našich demokratických časopisů se nepochybně bude domnívat, že se ocitl uprostřed nepřátelského tábora a že to čte větu z memoárů Metternichových. Když věc šla do tuhého, začal Goethe mluvit i jezovitsky: »Omezení povzbuzuje ducha, a proto je mi omezení tiskové svobody dokonce milé.« A jednoho dne, mluvě s Eckermannem o kterémsi dramatu, vyjádřil se, že »jeho idea se točí kolem aristokracie a demokracie a že to nevzbuzuje žádného obecně lidského zájmu.« Duchové demokracie, odpusťte tomuto velkému člověku, můžete-li: idea demokracie prý nevzbuzuje žádného obecně lidského zájmu!

Dnešní politicky velmi pohnutá doba nenajde tedy u Goetha mnoho poučení, které by se týkalo politiky a mohlo být bráno vážně. Bude se na tuto stránku Goethova ducha dívati jako na výplod dávno mrtvé doby a prostředí. Přece však je možno u něho nalézti aspoň jedno poučení, které není k zahození pro dobu, před níž stála revoluce už zřetelněji než jako pouhé slovo. Goethe, jenž byl jeden z prvních evolucionistů ve vědách přírodních, zachoval si své evoluční chápání i v společenských otázkách. Neměl rád revoluci zdola, ale ani shora. Z jeho hovorů s Eckermannem lze sestaviti tento jeho názor na revoluci: nejsem přítelem revoluce, ale také ne Ludvíka XV; nenávidím každý násilný převrat, poněvadž při něm zhyne mnoho dobrého; nenávidím ty, kteří jej provádějí, i ty, kteří jej zaviňují; velká revoluce není nikdy vinou lidu, nýbrž vlády; je-li v lidu potřeba velké reformy, musí se vykonat; revoluce bývají následek nespravedlivosti vládnoucích.

Nevím, co by o otázce revoluce mohlo býti dnes řečeno rozumnějšího.

Franta Kocourek:

Premiéra v Moulin Rouge.

Paříž 4. září.

Za velikého návalu mezinárodního obecenstva a za cen pozoruhodně zvýšených měl dnes v noci Moulin Rouge premiéru. Čistokrevná premiéra to nebyla, protože šlo o druhou versi předešlé revue »Ca c'est Paris«, ale přece je možno mluvit o premiéře, poněvadž ze staré verse byly ponechány beze změny jen tři obrazy.

Mistinguett scházela, ale její ruku bylo vidět na všem, neboť Moulin Rouge je její dílo od rudých lopat točících se nad terasou až do podzemních místností. V celém Moulin Rouge sídlí duch Mistinguett, ale nechodí-li osobně svýma slavnýma nohama po jevišti a nezpívá-li svým nelahodným hlasem šlágry plné ohně a pařížského švihu, není to opravdový Moulin Rouge.

O úpadku anebo o mrtvém bodu, na nějž se revue dostala, se psalo už brzo po tom, kdy revue slavila své první triumfy. A byla správná tato diagnosa a revue je v koncích.

Revue se neuvěřitelně rychle vyvinula. To bylo její velké aktivum. To bude a už je jejím největším passivem. Vzpomeňte na americký výpravný film: dál už nemůže. Sem tam někoho něco ještě napadne. Nějaký podivuhodný kostým. Anebo nový způsob scénování. Anebo kolorování. Ale to jsou drobnůstky, drobečky, nic. Obecenstvo, které je v oblasti umění a řemesla činitelem nejzáhadnějším, někdy reaguje velmi rychle, jindy tak pomalu, že dává žít ještě dlouho genru, který by měl být podle esteticko-sociologických pravidel už dávno mrtev. Třebas ještě několik let bude přitažlivým toto divadlo drobných formiček, které jsou naplněny drahými dekoracemi, zářícími ženskými těly tak dokonale oblečenými nahotou a několika kraječkami v rozkroku, muži bezvadně oděnými, hudbou pro všechny, světly, pohybem a nejotřepanějšími anekdotami. Ale snad už 1928 si ředitelé music-hallů přestanou mnout ruce.

Brzký pokles nadšení pro revui se zdá pravděpodobným podle jistých známek ochabovati. Všechno na světě se přejí a nejdřív sladkosti. Revue kouzla zbavená ještě docela není, ale ztratila ho už mnoho. A vytvořit nové kouzlo, to není tak snadné, jak se asi původně zdálo lidem věřícím, že se všechna kouzla dají koupit a matematicky vykombinovat. I změny a hry s mnoha prvky mají svůj konec, a revuální činitelé to poznávají právě proto tak brzo, že těch prvků revue nemá tolik, jak budí zdání svou eklektičností a složitým aparátem.

Na nové revui v Moulin Rouge nešlo mi z mysli srovnání s automobilovými motory. Od původní složitosti, která se nám ovšem dnes jeví směšnou, šel vývoj ke stále většímu zjednodušování. Když nejde dál zdokonalovat motor, věnuje se všechna péče karoserii a povrchovému příslušenství. Také hybná síla revue dosáhla maxima výkonnosti. Také olejování je zdokonaleno. Aparát je namazán tak, že jede bezvadně a padesát obrazů i s ouverturou a meziaktovou přehlídkou žen ze společnosti a nevěstek odbude se přesně za tři hodiny. Je to důležitý pokrok, protože delší pohled na všechnu tu nádheru, jak tomu bylo pravidelně dříve, unavoval.

Zjednodušení je skoro synonymum očištění. Druhá verse »Ca... c'est Paris« od Jacques-Charlese produced by Earl Leslie a I. W. Jacksona má sice jako dříve

dva akty a 50 obrazů, ale každý akt o 25 obrazech trvá jen pět čtvrtí hod. a obrazy samy o sobě jsou přivedeny k maximu výraznosti v minimálním čase. Dělal jsem jednou tekst pro revui ve Smíchovské Aréně: vím, jak je to těžké. To není ani tekst dramatu, ani tragedie, ani komedie, ani frašky, ani operety. Snad nejvíc se tekst revue dobře dělané blíží tekstu dobře dělaných filmů. Slovo se v revui uplatňuje nejrůznějším způsobem: zpěvem, konferencierstvím, deklamací, vyprávěním, komentováním. Ale vlastní revuální řeč je řeč sketake, stručně, prudce a barevně stylisovaná řeč, jejíž příklady máme v nejdivadelnějších dramatech, třebas i loutkových a potom v dramatických anekdotách.

Zjednodušení a očištění se projevilo v ději, dekoraci, počtu osob najednou hrajících na scéně i v čase, o němž už to bylo poznamenáno. Znáte děj revue: byl ještě seškrtán a zrychlen. Proti Casinu de Paris, ve kterém vládla vždy stejně jako ve Folies-Bergère dekorativní přeplněnost, byl zásluhou Mistinguett Moulin Rouge vždy vytříbenější. V nové revui byly v tom směru učiněny další pokroky. Zdá se, že už dál jít nelze. 300 osob účinkujících je děleno na menší skupiny a zaplavuje scénu jen v semi-finale a finale, aby jen tu udeřilo a oslnilo »tutti«. Přehlídky toalet a nedbalek, na nichž si tolik pochutnávaly všechny předešlé revue, jsou zredukovány o 80 procent. Ovšem, že 50 Jackson Girls mrská dosud nožičkama, vlní rukama a ňadry. Protože girls nelze redukovat, máli revue zůstat revuí.

Kostýmy patří k největším kladům revue. Navrhovala je Mistinguett a byly zhotoveny v ateliérech Moulin Rouge, nad něž existuje sotva originálnější atelier na západě. Takové věci se uvidí jen v Paříži a jen v Moulin Rouge: třetí obraz I. dějství s padesáti girls v antických suknicích podzimně tlumených barev uprostřed zahrady jarně rozsvícené.

Nebyli bychom na Montmartru, kdybychom neviděli v revui aspoň jednu scénu apačskou. Nestačila už dokonalá forma: přešlo se k akrobacii. Apači jdou v revui protipólem aristokracie. Tím jsou vyčerpány třídní rozdíly v lidské společnosti. Dáme-li stranou pastýřku, jíž je věnována druhá scéna a jež do žádné společenské třídy nepatří, vidíme v nové revui novou postavu, rozšiřující svět apačů = proletářů. Je to chudá rybářská dívčina, která je tak hezká, že se jí kamarádky z Café du Port diví, proč také nepěstuje prostituci. Ona rozhořčeně odmítá a zpívá bolnou píseň o tom, jak je sice nemajetná, ale jak ji její milý miluje a jak to je nade všechny poklady světa. Píseň je dojemná, takže ji asi uslyšíme ve smíchovské Aréně v nové revui, která se asi bude jmenovat v českém překladu titulu: »Ca... c'est Prague.«

Při této scéně jsou zajímavé dvě věci. Za prvé nález, který na sebe v revui dal už dlouho čekat: nahota anebo skoro nahota ženského těla se stala dráždidlem tak častým, že už vůbec nedráždí. Dvacátá scéna je zvýtvarněním tohoto vědomí. Proto vejde na jeviště nejdřív švihák v cylindru a potom girls pečlivě oblečené v černém hedvábí od paty k hlavě. A elegán jim radí, aby se poněkud svlékly, chtějí-li mít úspěch. Odstrojí se poněkud za průsvitnou oponou. A potom ještě trochu. A do třetice všeho dobrého. Postupné deshabillé není v revui nic nového. Větší krok tímto směrem značí námořnická scéna, v níž jsme se zastavili. Ne drahé nedbalky, hedvábné punčochy a malované tělo. Ale rozedraná rybářská sukně a pod ní bílé, ne docela precisně pařížské tělo, jež se probíjí z přítmí v zápase se dvěma muži. Nemalovaná tvář, trochu plnější tvary a nejlacinější suknice: ejhle kouzlo, které bylo nalezeno na rubu starého kouzla!

Druhá věc zajímavá je v rozvinutí přístavní scény. Každá revue podobně jako každý film, činící si nároky na export, má nějakou efektní scénu. Říká se tomu »hřeb« a v předminulé revui Moulin Rouge byla »hřebem« scéna, v níž Mistinguett jako dívka z periferie zápasí s lupiči u dřevěné chaty z amerických cowbojských seriálů. Končila ta scéna požárem lesa, provedeným »jako ve skutečnosti« do všech podrobností tak, že obecenstvo vzdychalo bázní a obdivem. Pro novou revui byl vzat za materiál k efektní scéně jiný živel: voda. Rybářská dívčina nezmůže svým bílým tělem dva solidní námořníky. Klesne v boji a oni ji naloží do sudu, který vezmou s sebou na člun. Přijde vítr, rudé plachty se napnou a lodice odrazí od břehu s třemi muži a ženou v sudu. Jsme na širém moři a bouře se rozzuří. Vlny rozraženy o příď se ženou kolem boků člunu, blesky a hromy, krvavé plachty nadmuty a na palubě bojují tři muži o ženu, která vylezla ze sudu... Dva spadnou do moře a třetí, její milý, se zachrání a vyšplhá se s její pomocí z vln na palubu lodice, jejíž stěžeň náhle praskne... Síla iluse je tak veliká, že soupeří s filmem, majíc k lepšímu barevnost, plastiku, hluk pohybu a hudbu bouře. Skvěle dělaný kýč.

Jsou tři obrazy v nové revui, které zasluhují zvláštní pozornost. Sedmý obraz svou antiforickou a kontrapunktickou hymnou na charleston, zpívanou anglicky: angličina, anebo lépe američtina je jediným mateřským jazykem moderních foxtrotových a charlestonových šlágrů. Objevilo se to znovu v této scéně na pařížských boulevardech z 1850, v níž v chóru okrinolinovaných žen a antichóru bylo využito všech rytmických, melodických a harmonických zkušeností, nabytých v práci s tímto hudebním materiálem. Neslyšel jsem v tomto genru nikdy nic lepšího.

Devátý obraz je stínová pantomima a balet na velmi známou dramatickou hudbu, jejíhož skladatele jsem si neuvědomil pro zájem na tom, co se děje na jevišti. V levém rohu scény lampa nejdřív zelená a potom rudá vrhá stíny černých mužíků pokrytých tylovými cáry a špičatými čarodějnickými klobouky na světlou prospektovou plochu. Baletně skvělé. A celkově ještě skvělejší, doprovázeno vichrně rostoucími stíny, které vybíhaly do temného prostoru, křížily se, tříštily a mizely. Děsivé a komicky bizarní poskoky, dueta, reje, křídlo noci nad karavanou trpaslíků a skoky obrů.

Dvacátá čtvrtá scéna si mistrně zahrála s efekty, které dává brnění, na něž uprostřed noci padají úzké paprsky světla. Nejdřív jen jeden slabě ostříbřen vyroste v tichu a temnu nesmírné scény. Barva mu zahraje v stříbře a druzí obrněnci přijdou, perlíce se ze čtyř úhlů. Prolínání a obrazce, křížení světel a pohybů, záplavy jasu a náhlé uhození tmy, ze které vytéká nový stříbrný pramen, plocha, hranice. Casino de Paris mělo svůj ensemblový obraz obrněnců. Jak to bylo tlusté a neobratné proti této skupině osmi, na něž padá jemný batikovaný závoj, aby finale vyznělo závěji sordinovaných barev.

Orchestr Freda Mélé hraje chanson »Ca... c'est Paris« au ralenti a nad terasou shasla rudá mlýnská

křídla. Je konec music-hallu a začátek baru a dancingu Moulin Rouge. Také se otvírá Paradis Bleu, o kousek dál »Peklo« a hned vedle bledě modré »Nebe«. Na Pigalle stojí poslední autobus k Lucemburské zahradě.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

J. Kolářík:

Zemědělci a daně.

Poměr zemědělců k daním — zdá se, že je to otázka velmi prostá, ale ve skutečnosti není. Je to otázka z daňové psychologie, můžeme-li tomu tak říkat, a tato věda nebo třeba i pavěda se u nás mnoho nepěstuje, ačkoli by mohla být hodně zajímavá a ačkoli by se z jejího zkoumání mohly vyvodit velmi významné důsledky. Poměr kteréhokoli výrobního stavu k daním je zásadně a v nejhrubších rysech stejný: nemusí být právě nepřátelský, ale asi nikdy nebude také přátelský. Výrobce se dívá na daně v nejlepším případě jako na nutné zlo. Tak také zemědělci. Ale poměr zemědělců k daním není určen pouze tímto základním názorem, nýbrž také povahou jejich zaměstnání, případně i politickou jejich silou, a v tom se liší dosti značně od poměru k daním, jaký má na příklad průmyslník. Z tohoto zemědělského poměru k daním pak plyne politický poměr agrárníků k daním, jehož květy jsme právě nedávno mohli pozorovat při tahanicích o daňovou reformu.

Finanční správa státní při své snaze o opatření peněz na státní výdaje zasahuje nejrůznějším způsobem do soukromého života jednotlivců, poněvadž musí vycházet z názoru zkušeností potvrzeného, že kdyby čekala, co jí poplatníci sami a dobrovolně dají, nevydělala by asi ani na tak zvané nejnutnější potřeby. Postižení poplatníci ovšem nevykazují stejný stupeň platební ochoty a proto se proti těmto zásahům brání, jak to právě jde. Zkoumání výsledků tohoto vzájemného nekrvavého, ale někdy hodně roztrpčeného boje mezi poplatníky a finanční správou by bylo u všech stavů velmi zajímavé.

Pro dnešní dobu má pro zemědělce v tomto oboru hlavně význam daň důchodová (dosavadní daň z příjmu), pak daň pozemková a daň z obratu. K ostatním daním, s nimiž zemědělec přichází do styku nebo může přijít do styku, nemusíme zde přihlížet.

Pozemková daň se platí z výnosu pozemků, a celkem lze říci, že proti této dani až dosud nebylo mnoho námitek u zemědělců ani pak, když byly zavedeny dosti vysoké válečné přirážky, které se dosud platí. Příčina je v tom, že tato daň se vyměřuje až příliš liberálně, z tak zvaného ryzího katastrálního výnosu, vypočteného kdysi podle průměrné produktivnosti každé parcely půdy. Od té doby se tento výnos z velmi četných důvodů podstatně změnil. Hospodaří se dnes zcela jinak než v době, kdy se katastrální výnos vypočítal; jsou jiné cenové poměry, a výnos samotné parcely se může značně změnit podle toho, v jakém pozemkovém komplexu je zahrnuta. Krátce řečeno, ryzí katastrální výnos pozemků je veličinou tak malou, že daň z tohoto výnosu, i když činila 22.7% tohoto výnosu, už v posledních létech před válkou většinu zemědělců nebolela a nebolela je ani pak, když k ní zavedena válečná přirážka 200% a u lesní půdy 400%. Horší už to bylo s přirážkami samosprávných svazků, které tento násobek leckde důkladně zvýšily, ale když se násobí veličina blízká nule nějakým číslem, může se násobit hodně dlouho, než z tohoto násobení vyjde veličina hodná povšimnutí. Proto i samosprávné přirážky v celku sneslo zemědělství lépe než průmysl, neboť základna daně výdělkové, kterou platil průmysl a kterou mu násobily samosprávné svazky, byla mnohem vyšší než základna daně pozemkové. Výjimkou byly ovšem místy vystupňovány přirážky samosprávných svazků, zvláště obcí tak, že celkové břemeno pozemkové daně i s přirážkami se stalo i pro zemědělce dosti tíživým, ale pravidlem to nebylo. Tato daň tedy až dosud byla snášena, jak již úvodem řečeno, jako nutné zlo, poněvadž zemědělci valnou většinou u nás jsou přesvědčeni, že něco se státu přece jen platit musí.

Zemědělci však také podléhají dani z příjmu, která se od daňové reformy nazývá oficiálně daní důchodovou. Této dani podléhají celým svým skutečným důchodem, opravdovým důchodem, nikoli jen katastrálním důchodem. To znamená, zemědělec by měl platit daň z příjmu z toho, co strží za své výrobky a také z hodnoty toho, co ve své vlastní domácnosti spotřebuje. Při tomto důchodu se tedy už přihlíží k cenovým poměrům, a tento důchod je každý rok jiný podle toho, jaké byly tržní poměry, úroda a tak dále. Tak je to aspoň v theorii. Prakse však už před válkou byla jiná. Zjišťování skutečného příjmu zemědělcova naráželo na obtíže přímo nepřekonatelné. Zemědělec viděl u pozemkové daně, že se mu tam zdaňuje příjem s jeho hlediska docela přijatelný, a pokud byl ochoten uznat, že má vůbec nějaký příjem, byl by chtěl uznat nejvýš takový, jaký byl zapsán v pozemkovém katastru, to jest příjem velmi nízký. Většinou však se velmi pozastavil nad tím, že by měl nějaký příjem, poněvadž příjem má na vsi pan učitel, ale rolník nikdy, a nejméně se mohl spřátelit s myšlenkou, že by měl platit nějakou daň z toho, co ve vlastní domácnosti spotřebuje. Bylo marné vysvětlovat mu, že každý jiný poplatník musí si potraviny kupovat ze svého příjmu nebo výdělku, ačkoli z tohoto příjmu či výdělku platí daň, a že tedy by měl zemědělec proti jiným poplatníkům nespravedlivý náskok v tom, že by z toho, co spotřebuje ze svého vlastního hospodářství, ničeho neplatil.

U velikých zemědělců se ovšem i daní z příjmu něco odhadem zdanilo, ale jinak před válkou neměla finanční správa místy i z politických důvodů valného zájmu na přílišném vymáhání daně, jejíž základna byla tak těžko zjistitelná, a proto zemědělství ve svém průměru před válkou mnoho daně z příjmu nezaplatilo. Uvědomělejší zemědělci se do placení pro rakouský erár přirozeně nehnali. Statistika, která sice v daňovém oboru je hodně nedokonalá, podává aspoň o účasti zemědělců na dani z příjmu výmluvné svědectví. V roce 1898 bylo v českých zemích zdaněno daní z příjmu celkem 719 milionů korun. To byl jakýsi národní roční důchod. Na důchod zemědělský z toho připadlo pouze 83 milionů korun, kdežto na důchod ze služebních požitků (gážistů) 248 milionů korun. To je jistě nápadný nepoměr, a vysvětlení nelze hledat nikde jinde, než v okolnosti, že zemědělský důchod nebyl daní z příjmu postižen tak, jak podle předpisu postižen být měl. Vůbec

je zajímavé zjištění, že daň z příjmu platilo v roce 1898 pouze 242.307 lidí, tedy 2.6% všeho obyvatelstva českých zemí. V roce 1920 podle úředních dat, uveřejněných také v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona o přímých daních, platilo daň z příjmu 727.062 lidí, tedy 7.26% obyvatelstva. Poměr se sice tedy v republice zlepšil, ale přes to nelze nikterak připustit, že pouze 7% lidí by u nás tehdy mělo příjem nad 6.000 Kč ročně, což bylo tak zvané existenční, nezdanitelné minimum.

Z toho plyne, že veliká část národního důchodu zdanění unikala a uniká. Bylo by nespravedlivé říci, že uniká nebo unikal jen důchod zemědělský. I jiné důchody unikaly a důchod z kapitálu jistě mnohem větším procentem, než důchod zemědělský. Když před válkou měl někdo cenné papíry, stříhal z nich kupony každý rok, vybíral dividendy, ale ve většině případů v praksi byl to jen hodně loyální nebo hodně postrašený občan, který tento důchod z kapitálu také přiznal k zdanění. Také zisky průmyslové a živnostenské jistě z části unikaly zdanění, nejméně příležitosti k tomuto unikání se naskytovalo u gážistů, neboť finanční správa u nich má nejsnadnější možnost kontroly. Také majitelé domů nemohli mnoho svého důchodu z domů zatajit. U zemědělců vlastně nešlo o zatajení, tam vyplynulo nedostatečné zdanění jaksi z tlaku poměrů, poněvadž finanční správa nechtěla nebo nemohla daň příliš horlivě vymáhat a zemědělci nepovažovali za správné, že se jim chce zdaňovat příjem, jehož neměli, jak byli přesvědčeni. Před válkou tedy daně zemědělce netížily, tehdy jej tížily dluhy.

Po válce stoupl zájem finanční správy o každou korunu a tak se začala i na zemědělcích vymáhat daň z příjmu, z čehož ovšem bylo veliké pozdvižení. Finanční správa se ujala z nouze starého vynálezu a uchýlila se při nedostatku kontrolních možností k odhadu. Řeklo se: »Ryzí katastrální výnos u toho a toho zemědělce je tolik a tolik. Rozumí se samo sebou, že skutečný výnos je mnohem vyšší. Tak mu to tak od oka znásobíme pětkrát a na dani z příjmu nám zaplatí pětkrát víc, než platí daně pozemkové.« Jinde se to znásobilo jiným součinitelem, podle poměrů a podle přísnějšího nebo méně přísného oka. Vojna z toho byla tak jako tak.

A potom přišla brzy daň z obratu. To byla vlastně nejhorší pohroma. »Z jakého obratu mám já platit daň? Nemám žádný obrat.« To byla typická otázka hned s odpovědí na venkově. A tato daň snad natropila nejvíce zlé krve, poněvadž odporovala úplně ustáleným názorům a zvykům. Na zemědělci chtěli nejen zdanění příjmu, který podle jeho názoru měl pouze pan učitel, ale dokonce i jakéhosi záhadného obratu. Pro tuto daň bylo mnoho nářků, a ti, kdož byli pověřeni jejím vybíráním, nevzpomínají na první doby této daně asi příliš rádi. Ti, kdo ji platili, ovšem také ne. Nyní už je tato daň do jisté míry zaběhaná, jak se říká, ale to nikterak neznamená, že by se s ní zemědělství smířilo. Ostatně postižené stavy ovšem také tuto daň nenávidí a celkem právem. Vždyť i sám ministr financí uznal, že tato daň je jednou z nejškodlivějších a že musí zmizet z československé daňové soustavy, jakmile to stav státních financí dovolí.

V daňové reformě se upravuje poměr zemědělců k oběma dříve zmíněným daním nově. Základem daně pozemkové zůstává sice dosud ryzí katastrální výnos, kterým jsou jednotlivé parcely zapsány do pozemkového katastru, ale agrárníci svolili, aby tento ryzí katastrální výnos se násobil pro účely daňové sedmnácti, u lesů dokonce dvaceti, z čehož každý na první pohled si učiní úsudek, jaká je to asi ve skutečnosti veličina, onen ryzí katastrální výnos. Z tohoto sedmnácti- nebo dvacetinásobku se budou ovšem nyní platit jen dvě procenta, jako daň pozemková a 1⅓% u větších zemědělců jako zvláštní přirážka do fondu, který za to bude zásadně sloužit zase zemědělcům, když budou postiženi živelními pohromami. Hlavní vítězství agrárních stran je však v tom, že přirážky samosprávných svazků se zemědělcům od 1. ledna 1928 omezí stejně jako u ostatních výnosových daní, takže k pozemkové dani, která v podstatě zůstala na dosavadní výši, spíše je o něco menší, se nyní budou vybírat samosprávné přirážky značně snížené.

Na pozemkové dani tedy zemědělci zkráceni nebudou. Jak to bude s daní důchodovou, totiž bývalou daní z příjmu, to se teprve ukáže. Sazby u této daně byly, jak známo, daňovou reformou podstatně sníženy, snížení přijde vhod i zemědělcům, pokud ovšem platili dosud celou důchodovou daň. Nyní chystá finanční správa přísné vymáhání daní a toto vymáhání může opřít o velmi ostré předpisy. Jak se vytváří v budoucnosti praksa zdaňování zemědělského důchodu daní důchodovou, na to můžeme být právem zvědavi. Spolehlivé zjištění zemědělcova skutečného důchodu narazí ovšem na staré potíže a proto se jistě sáhne zase k odhadním pomůckám. Bude zajímavé zjistit, jaké měřítko pro tento odhad bude zvoleno a jak se ten nový, zostřený boj finanční správy s méně ochotnými poplatníky projeví u zemědělství.

FILOSOFIE

Živan Vodseďálek:

Hlavní proudy v současné české filosofii.

II.

Spory o Masaryka.

Je staré pravidlo, že v nebezpečí se člověk spolčuje s nepřáteli menšími proti nepřátelům větším. Menší názorové rozdíly se setřou a vyzvednou se vlastnosti a názory, jež pojí ty, kteří mohou být spojenci pro ten nebo onen úkol. Tak se stalo i ve sporech, které zavládly po válce v české filosofii. Masaryk, Krejčí a Rádl tvoří zde jaksi společný tábor, ačkoliv jejich filosofické názory vykazují podstatné rozdíly. V tomto seskupení rozhodně více rozhodovaly vlivy rázu praktického, než otázky zásadní. Masaryk rozhodně není positivistou rázu Krejčího, a Rádl již dokonce jeví značný sklon k pragmatismu, který Masaryk i Krejčí tak ostře odmítají. Pomineme-li Masaryka, který v poslední době se filosofického života nebo alespoň jeho polemik, přímo neúčastní, objeví se nám ostrá protiva dvou filosofických skupin, z nichž jedna je representována prof. Rádlem, druhá prof. Vorovkou.

Zásadově má snad prof. Rádl daleko blíže k Vorovkově »gnósi«, než k orthodoxnímu positivismu. V boji však věci vypadají jinak. Na jedné straně vidíme v »České Mysli« pohromadě Krejčího a Rádla, na druhé straně racionalista Vorovka s pragmatistou Pelikánem střílejí do nich z revue »Filosofický ruch«. Vzpomeneme-li prudkých útoků, jimiž na př. James, jeden ze zakladatelů pragmatismu, obrátil proti směrům racionalistickým, zdá se nám tato kombinace poněkud podivnou a nepřirozenou. Skutečně také uvidíme, že centrum sporů mezi oběma skupinami leží jinde, než ve vlastních otázkách filosofických.

Než pokročíme dále ve vyličování českých soudobých filosofických směrů, pozdržel bych se rád poněkud u bojů, jež vyvolaly tolik zlé krve a nedorozumění.

Prof. Krejčí, jako oficielní zástupce positivismu na universitě, měl již před válkou značně obtížné postavení. Když počal vydávati svoji »Psychologii«, byl vystaven prudkým útokům jednak se strany prof. Mareše, jenž nebyl spokojen s »materialistickým« rázem knihy, jednak se strany E. Chalupného, jenž v brožuře »Boj za očistu české vědy a filosofie« ostře kritisoval nevědecký a diletantský ráz knihy. Již v tomto spisku se objevují narážky na příliš pevnou ruku prof. Krejčího, výtka to, která se vrací i ve sporech nynějších, neboť Vorovka výslovně píše, že založením »Filosofického Ruchu« má býti čeleno »tyranii prof. Krejčího v České mysli«. Neboť prof. Krejčí podle prof. Vorovky ukázal nedostatek pochopení pro jiné směry filosofické, než je jeho vlastní positivismus a empirismus«.

Založením »Filosofického Ruchu« vypuklo zjevné nepřátelství. Filosofové, kteří nesnesli Krejčího silné individuality nebo se z jiných závažnějších důvodů rozešli s positivismem, sáhli prostě k svépomoci a založili si vlastní revui. Poněvadž pak svorně stáli proti »tyranii« Krejčího a poněvadž toto zaujetí hodnotili nejvýše, zdálo se jim, že pragmatismus má blíže k racionalismu než k positivismu. Poněvadž bychom se marně snažili vystopovati názorovou jednotu obou skupin, myslím, že označení tábora »starých« a »mladých« není tak docela nevýstižné.

Vzájemný boj však vzal na sebe ihned jinou tvářnost, když do běhu věcí zasáhl prof. Rádl — sám odpůrce positivismu, a když se ostře postavil proti »mladým«.

> »Mám živý dojem, že tato mladá generace se snaží navazovati tam, kde přestala doba Durdíkova, a zapomněla na dobu pokrokářskou a realistickou — —. Všem těmto filosofům je vlastní odvrat od otázek aktuálních. Snad jsou ve svém soukromém životě organisováni v politických stranách, ale jejich filosofie nechce býti (programově) ani klerikální, ani mladočeská, ani komunistická, nýbrž chce býti nad politické strany,«

píše prof. Rádl na adresu Vorovky, Pelikána a Trnky. Čtenář jistě rázem uhodne, kam prof. Rádl svými útoky míří; a skutečně na následujících stránkách nalezneme obvinění již určitěji formulováno:

> »pozoruhodné jest, jak naší mladé filosofii Masaryk není vůbec problémem. Srovnejte, jak mnoho se zabývají Bergsonem nebo Marešem! — — — není to zajímavé, že — — vůbec Masaryka nepotřebují a že jim stačí Mareš?« A přeci »naši mladí filosofové jsou vesměs idealisty. Přemýšleli snad o poměru Masarykově k idealismu? — — jak to přijde, že naši filosofové idealisté těchto (Masarykových) úvah nepotřebují? Je jim jejich idealism tak příliš jasný?« A dále: — »naše mladá filosofie je příliš mělká — —. Tito filosofové se dali obalamutit hesly, která znějí tajemně a hluboce, jako »intuice« — »tvoření« — »idealism« — »život« — »mystika« — — — —. Něco nepříjemně diletantského mluví z naší mladé filosofie; odtud její neprozřetelné sympatie k Marešovi, který je vzorem filosofického diletanta — —.«

Rukavice tedy byla hozena a odpůrci ji neváhali zvednouti. Spor se rozšířil i na otázky jiné, na spor o výklad Kanta Marešem a Masarykem; Vorovka si při té příležitosti spletl Raymana s Krejčím; Rádlovo obvinění z nedostatku porozumění pro aktuální otázky interpretoval způsobem, jenž se Rádlovi nezamlouval; Rádl vytýkal Vorovkovi a Trnkovi, že ho obvinili, že ze špinavých důvodů po válce obrátil ve svém názoru o filosofii německé a ruské — Vorovka popíral, že by podobného výroku byl v nařčeném smyslu užil; přistoupily i výtky rázu politického, neboť Masaryk a Mareš jsou zastánci různých směrů nejen filosofických, ale i politických. Krátce boj se rozpoutal v takové šíři, že nezasvěcený pozorovatel snadno ztrácel přehled.

Pomineme-li otázky vedlejších a osobních invektiv, uvidíme, že celý spor byl vlastně sporem o Masaryka — o výklad jeho filosofie a o otázku, zda Masaryk je do té míry důležitým filosofem, že směry další nemohou jíti vedle, ale nanejvýše přes jeho filosofii. Je smutné, že v těchto sporech byly na obou stranách překročeny meze obvyklé polemické slušnosti a že padlo zbytečně mnoho silných slov.

V době, kdy stoupenci Masarykovi se těšili z praktických vítězství společné práce a společného způsobu myšlení, vystoupila řada nových filosofů, kteří již neznali bezprostředně kouzlo filosofické osobnosti Masarykovy, kteří nerozuměli mnohým problémům, jež zaměstnávaly realisty, a kteří chtěli dále. Z ciziny vnikaly opět nové myšlenky, život poválečný byl podstatně jiným než předválečný. Je hodně pravdy ve slovech prof. Rádla, že vystoupení »mladých« filosofů nerostlo organicky z místních otázek národních a sociálních a že bylo spíše jakýmsi skokem, který neznal či neuznával nejbližší minulosti a i přítomnosti. Cítili příliš silně nové začlenění do širokého evropského proudu, takže zapomněli na to nejbližší, co mělo býti předmětem jejich filosofování.

Celý spor měl jedno nesporné plus, a sice že postavil Masarykovu filosofii do nového světla, že se o ní m u s e l o jednat, že bylo třeba se rozhodnouti pro anebo proti. Ve své knížce »Skepse a Gnóse« označuje Vorovka Masaryka výslovně za gnostika, t. j. za člověka, snažícího se o poznání přesahující meze denní a vědecké zkušenosti. Tím tedy se Vorovka (poněvadž sám hájí gnósi) jaksi samozřejmě přihlásil k části Masarykova filosofického programu. Avšak jeho odpůrcům to nestačilo. Prof. Rádl vystoupil s otázkou, čím že se Vorovka vlastně liší od positivismu? Vorovkova odpověď, že Rádl nepostřehl, že Vorovka odporuje positivismu právě v tom, v čem Masaryk, byla sice vtipná, ale nedostačitelná.

Výtky prof. Krejčího, že Vorovka filosofii Masarykovu bagatelisuje a že na jedné straně vzývá Mareše jako svého ochránce a na druhé straně nechce se vysloviti jako otevřený a čestný odpůrce realismu, nebyly, myslím, docela spravedlivé, ale přinutily protivníky, že vážně formulovali svůj poměr k Masarykovi.

V knížce: »Dvě studie o Masarykově filosofii« (druhá studie, jak se později zmíním, plně potvrzuje Rádlův postřeh, že Vorovka vskutku nemá pochopení pro aktuálnosti) uzavírá Vorovka svůj soud o Masarykovi následujícími větami:

> »Masaryk náboženský problém usilovně řešil a snad si jej ve svém nitru nějak rozřešil. Avšak nepodal řešení náboženského problému. Řešení může se zařaditi do následujících tří kategorií: 1. Zavrhnou se všechna stávající náboženství i všechny metafysicko-teologické soustavy — —. 2. Mezi stávajícími náboženskými věrami, nebo naukami se zvolí jedna, jako nejlepší — —. 3. Ustanoví se nové — — náboženství — —.« Poněvadž však Masaryk žádnou z těchto tří cest důsledně nepostupoval — »trvám na tom, že jeho filosofie nemá jednotu filosofické soustavy —« ukončuje prof. Vorovka.

Podobně píše positivista dr. Fr. Fajfr v knížce »Masaryk a Comte«: »Masarykova filosofie, neobsahujíc soustavněji vyložené noetiky a metafysiky, byla dosud vyvinuta Masarykem jen jako filosofie dějin a morálka.« A na jiném místě formuluje týž autor svůj názor na Masaryka ještě jasněji: — »není zvláštní filosofie masarykovské, realism není zvláštním systémem filosofickým — — v jeho filosofickém myšlení bojují dva systémy ideové, positivism a náboženství; protivy ty nejsou usmířeny.«

Tento Fajfrův postřeh je jistě správný a výstižný. Svědčí pro něj i ten fakt, že Krejčím a samým Fajfrem je Masaryk reklamován pro positivismus, kdežto Vorovkou byl označen za gnostika. Formálně je tedy nutno dáti za pravdu Fajfrovi a Vorovkovi. Celému dílu Masarykovu chybí jednotný noetický základ a z toho plynou rozpory, jež je těžko zastírati, mezi jeho citem náboženským a positivními prvky v jeho filosofii. Moderní filosofie je prosáknuta snahou smířiti positivistický agnosticismus s filosofií idealistickou; Masaryk tedy nebyl ve svých pokusech osamocen; uvidíme později, měli-li jiní filosofové v tomto obtížném úkolu větší štěstí než on.

Na druhé straně bych však nesouhlasil s Vorovkou v jeho závěrečné formulaci a dal bych spíše za pravdu prof. Rádlovi. Ve svých starších názorech byl Vorovka šťastnější a nebyl to od něho — »nur ein Kunststück der diplomatischer Gewandheit —«, jak píše prof. Krejčí. I když totiž Masaryk nepodal formálně uceleného systému, i když jeho filosofie byla podle názoru Vorovkova čistě rázu lokálního, či spíše právě proto, nelze jeho filosofii jen tak podceňovati. Právě to zdůraznění místních potřeb a místních problémů a jejich řešení, právě tuto drobnou a příliš lidskou a málo »filosofickou« práci tak bolestně postrádáme třeba hned u prof. Vorovky. Trhliny, jež jsou na filosofických spisech Masarykových, jsou dokonale vyplněny jeho životní praksí. Spojení filosofie se životem lze řešiti mnoha jinými způsoby; Masarykovi přísluší zásluha, že se pokusil o jedno z těchto možných řešení. »Masaryk nás učil denní události chápati filosoficky a studovati odbornou filosofii za tím účelem, abychom tyto události mohli chápati jasněji a světověji. — »náš kulturní život té doby byl proniknut filosofováním« — píše prof. Rádl.

Nepodávají-li nám Masarykovy spisy systematického vylíčení jeho filosofie, podává nám je jeho život. Mnozí přívrženci Masarykovi snad budou v této větě viděti podceňování jeho filosofie. Vložil jsem však do ni upřímný obdiv k dílu samému a hlavně k jeho metodě.

* * *

Vedle filosofů, uznávajících smyslovou zkušenost za východisko k dalším poznatkům, jsou i filosofové, kteří věří v opak: smysly nás klamou, závěry z empirického pozorování jsou pochybné hodnoty, neboť smyslovou činností ulpíváme pouze na povrchu věcí, kdežto jejich pravé jádro nám zůstává ukryto. Ostatně naše vědy nám podávají — pouhá fakta — hodnocení nespadá do jejich oboru. A přece v lidském životě se neobejdeme bez hodnocení dobrého-zlého, krásného-ošklivého, atd. A tak proti systematickému poznání vědeckému je zdůrazňován přímý názor, zažití, intuice, mystické zření a podobné.

Francouzský filosof Bergson proslul svým učením, že rozum nám dopomáhá pouze k ovládnutí světa, nikoli k jeho pochopení. Rozum podle něho není prostředkem poznání, ale jednání. Chceme-li svět pochopiti, chceme-li poznati pravdu, musíme se odvrátiti od rozumu a svěřiti se »nazírání« — intuici, jež je u člověka čímsi podobným, jako instinkt u nižších živočichů.

F. Mareš,

prof. lékařské fakulty, ubíral se podobnými cestami jako Bergson, jsa ještě vedle toho pod vlivem romantického uctívání citu. Prof. Mareš není filosofem v pravém slova smyslu — je filosofujícím přírodovědcem. Jeho filosofování, vedené snahou po dosažení absolutních, na člověku nezávislých hodnot, skrývá v sobě mnoho prvků mystických a romantických. K filosofii se dostal z odporu proti materialistickému psychofysickému paralelismu a proti mechanistickému pojímání přírodního vývoje. Stejně jako Rádl staví se i prof. Mareš v biologii na stanovisko účelnosti a vitalismu. Jenže tam, kde Rádl si kriticky uvědomuje obtíže tohoto pojetí a snaží se je vědeckou metodou překonati, tam z Mareše mluví touha, zaujatost a cit.

Celé jeho přemýšlení je podmíněno touhou dofilosofovati se čistého, na člověku nezávislého mravního zákona a boha. Snahou člověka má býti hledání pravdy v dobru a kráse. (Docela podle romantického vzoru zde směřuje poznání na jedné a hodnocení mravní a estetické na druhé straně.) Tato pravda je si vědoma sebe a existuje jako osoba — zažíváme, poznáváme ji citem, nikoli rozumem — tato pravda konečně splývá s bohem, je bůh sám.

Tam, kde Marešova metafysika přichází do konfliktu s vědou, Mareš neváhá, na čí stranu se má přidati: — »Všeliké podoby přijímal na sebe antikrist — — V této době strojí se v roucho vědy.« Jistě poněkud silná věta, pronese-li ji profesor fysiologie! Ostat-

ně Mareš, jsa věren romantickým principům, je pouze důsledný; chce uchopiti absolutní mravnost, absolutní pravdu, absolutní krásu; věda však vypovídá pouze o vztazích mezi věcmi; věda mluví o lidské, tedy o relativní pravdě, kráse a mravnosti. Tu Mareš neváhal a jménem své v y š š í p r a v d y odsoudil vědu.

S »mladými« filosofy má Mareš společnou nenávist k positivismu a osobně i k Masarykovu realismu. Ovšem u Mareše přechází tento zásadový odpor až v osobní zaujetí, v nekritické bouření a ve fanatismus.

Snahy o ustavení »lidské« morálky ostře odmítá. Mravnost podle něho nesmí býti prostředkem, nýbrž cílem. Ideál humanitní, vybudovaný positivismem, je mu příliš lidský, příliš relativní. »Mravní dobré« — podle Mareše — »je nejvyšší dobré a proto nepodmíněné a naprosté«.

K své absolutní mravnosti potřebuje ovšem individuelní svobody. Jedinec musí míti možnost rozhodovat se mezi dobrem a zlem, jinak by mravní imperativ neměl přirozeně smyslu.

Vane chlad a dogmatičnost z tohoto Marešova pojímání mravnosti; chlad, který nemůže býti zastřen ani jeho sklonem k mystičnosti.

Proti ideálu humanitnímu staví Mareš ideál národní. Národ je mu duchovní, »metafysickou« jednotou, specificky odlišnou a během věků neměnnou. Úkolem této metafysické jednotky jest, »aby uváděla v život nejvyšší duchové hodnoty pravdy, krásy a dobra.« Aby tohoto cíle mohlo býti dosaženo, nesmí býti společnost stejná, nýbrž naopak musí míti hodně silných a navzájem odlišných individualit. Tento argument uvádí prof. Mareš proti snahám socialistickým. Proti ideji všelidskosti a eventuelnímu spojení národů uvádí tu námitku, že i k všelidskému kulturnímu dílu je potřebí »individuelně rozlišených a sebevědomých národů.«

K svému vzrůstu potřebuje však národ svatých a proroků, kteří jsou nositeli jeho národní ideje. Jsou-li tyto ideové základy jakýmkoli způsobem zničeny, ztratí národ své sebevědomí, neodolá cizímu nátlaku a upadá v otroctví. »Našim předkům byl sv. Václav zosobněnou ideou českého národa — nám bude pomalu jakýmsi knížetem Václavem« — píše ne bez lítosti prof. Mareš. A po této cestičce se dostal až k obhajově podvržených Rukopisů.

Romantický idealismus vede vždy k dogmatismu a k schematisování života. Sama představa neměnné, absolutní ideje skrývá v sobě cosi protivývojového, protipokrokového — krátce rys statičnosti a dogmatismu. Nezáleží v podstatě na tom, je-li zrak toho či onoho romantického filosofa upřen do minulosti nebo do budoucnosti. Šovinismus pak je pouze jedním projevem tohoto romantického myšlení.

Mareš není ani tvůrcem ani representantem filosofické školy. Maje pojednati o odpůrcích positivismu, postavil jsem ho na první místo, ne snad pro jeho důležitost nebo pro nejjasněji formulované výtky, ale proto, že od positivistů samých bývá v polemikách stavěn na první místo. Na jeho filosofii lze ostatně názorně viděti, do jakých krajností může zabřednouti podobný způsob romantického myšlení.

DOBA A LIDÉ

Kar. Šmejkal:

Sociologie dělníka-vystěhovalce.

Značná část našich vystěhovalců-dělníků jezdí do Francie. Jsou přesazeni do nového prostředí, jejich povahy se mění; jejich dělnický typ je pak ovšem jiný nežli typ dělníka-nevystěhovalce. My si tento typ v nejhrubších rysech načrtneme a pokusíme se vysvětliti jeho odchylky od obvyklého typu.

* * *

Začneme sledovati vystěhovalce od toho okamžiku, kdy začne žít normálním životem dělníka: totiž má byt a zaměstnání.

Čeho si nejdříve povšimneme, jest zevnějšek, vlastně oděv, boty a pod. Pozorujeme, že dělník není již tak pečlivý na svůj oděv jako býval doma, boty cídí méněkrát a hůře, celkem: zanedbává se. Večer se nepřevléká, jak to dříve činil. Tento pokles vkusu potká každého. Jednoho více, druhého méně, podle toho, jak pečlivý býval na svůj zevnějšek dříve. Ale je pozoruhodno, že tento prvý vliv cizího prostředí postihne každého. Ovšem tento pokles vkusu není trvalý, nýbrž časový, pomíjející a po určité době, tří až šesti měsíců — což je individuelní — mizí.

V novém prostředí nemá vystěhovalec tolik příčiny, jako doma, aby dbal o zevnějšek. Cítí rozdíl mezi sebou a ostatními, ví, že nikdo neocení a snad si ani nepovšimne jeho snahy. A i kdyby, vystěhovalec novému prostředí nedůvěřuje. Přece si nebude čistiti boty proto, aby je měl čisté; čistí je proto, že je to společenská zvyklost a nevyhovět jí znamená odpuzovat své známé. Ale průměrný člověk nechce odpuzovat, právě naopak, připoutávat. Ovšem, koho on zde má připoutat, kde je cizincem?

* * *

Význačným rysem vystěhovalců je určitá volnost ve volbě povolání. Přesedlává se z povolání do povolání s jistou dobrodružností. Doma by takový člověk nevzal lopatu do ruky ani za sto korun, a zde? Ani dvakráte se nerozmýšlí a pracuje. Má pracovat v továrně, nikdy nic podobného nedělal, ale zde s určitostí řekne, že tu věc dokonale zná a t a k é s e s n a ž í v tomto novém povolání se udržet. Přechod do příbuzných odvětví povolání je mezi vystěhovalci zcela obvyklý a nebudí pozornosti. Z obuvníka se stane sedlář, zámečník projde všechna odvětví kovodělné výroby a je to zcela v pořádku. A pozastavuje se zde někdo nad přechodem do odvětví úplně odlišných? Ne. Jestliže úředník dělá zahradníka, dělníka v továrně, komorníka, co na tom? Ani po papírech se vás nikdo celkem neptá, ale jisté je, že tento úředník bude se snažit vyhovět v novém oboru a to je hlavní.

Vystěhovalec je nucen k takovému přesedlávání, neboť je paradoxem vystěhovaleckého života, že nejdříve získáte práci, ke které nemáte dohromady žádné průpravy, a teprve po stabilisaci v novém prostředí dovedete si získati zaměstnání vyhovující vašim požadavkům.

Je zcela přirozené za daných podmínek a okolností, že jakmile se vystěhovalec ostřílí v cizině, vyhledává zaměstnání nejlépe placená a jeho duchu vyhovující. Je zajímavé, že v každém cirku, v každém zábavním podniku, sejdete se s Čechem, ale ne snad s jedním, nýbrž namnoze celé osazenstvo tvoří Češi.

Místo mění vystěhovalec velmi často; setrvává na místě ⅓—½ doby, kterou setrvával v zaměstnání doma. Být zde zaměstnán celý rok v jediném místě platí za zvláštnost.

Vystěhovalci mění místo zaměstnání v domnění, že přece se jim podaří nalézti zlatou žílu. A tak setrvávají na jednom místě dva až šest měsíců. Průběh bývá asi tento: Vystěhovalec přijde do nového místa bez peněz, které utratil za jízdné, nezaměstnaností a pod. Je nucen si dlužit. Upadne do dluhů, bere svoji mzdu vždy vpřed (zálohy). Prodává, má-li ještě co prodat, žije na milost a nemilost hostinského. Na místě setrvá tak dlouho, až se mu podaří dáti své finance do přijatelného stavu, a pak? Obyčejně se hne zase jinam. Zeměpisné vzdálenosti stávají se u vystěhovalce kratšími a oni projíždějí cizinu křížem krážem, zkoušejíce své štěstí na všech stranách. A není-li na jízdné, pak podvodem vystěhovalec dostane se všude tam, kam si přeje.

Stává se zhusta, že ti vystěhovalci, kteří nevydělají tolik, kolik vyžaduje jejich spotřeba, krátí dobu pobytu u zaměstnavatele tak velmi, že stanou se přelétavými (doba zaměstnání od jednoho dne až do jednoho měsíce), a lidé pochybnějšího charakteru stávají se lajdáky. Pozoruje se, že dobrý výdělek a společnost dělníků téže národnosti prodlužují dobu setrvání na jednom místě.

Viděli jsme, že vystěhovalec snáze přesedlává v zaměstnání, a že bývá zaměstnán na jednom místě poměrně krátkou dobu. Čím to lze vysvětliti? Sledujme dělníka ve vlasti. Musíme doznat, že je mnohem volnější než příslušníci jiných tříd. Ale tuto volnost získal jedině tím, že nemá výrobních prostředků. Není nikde připoután domkem, polem. Ani zájmy kulturní ho nikde nepoutají. V cizině se tato složka neztlumí, nýbrž právě naopak, zesílí, stává se základní barvou vystěhovaleckého charakteru. Zesílení volnosti bylo přivoděno tím, že se dělník odpoutal od mateřského prostředí a přišel do země, kde není potřebí prokazovati své znalosti vúučným listem.

Tato zvýšená volnost umožňuje dělníkovi v cizině snadné a rychlé přizpůsobení a způsobuje, že dělník-vystěhovalec zaujímá k určitým otázkám své charakteristické stanovisko, určené odpoutaností od výrobních prostředků a mateřského prostředí.

* * *

A právě u dělníka vidíme, že zvýšená volnost má dobrý vliv na řešení finanční otázky a způsobuje, že dělníci stávají se sebevědomějšími. Vlastnosti individuelní se více rozvíjejí na úkor vlastností stavovských a třídních. Cit solidarity poklesá a vědomí vlastní síly stoupá. Sociální otázka v myšlenkách těchto dělníků sestupuje s problému společenského na problém individuelní. Odvaha stoupá až k hazardnosti. To, co čítáme a čemu se obdivujeme v životopisech hrdinů, to odehrává se v životě vystěhovalců několikráte do roka, ba i do měsíce. Není-li peněz a podniknouti cokoliv obtížného, to je mu přirozené. Vypnouti síly do krajnosti, to patří k věci. A na úšklebky odpoví nejvýše hrubým slovem nebo nadávkou. Je pozoruhodno, že vystěhovalec dovede prosaditi v určitých směrech (v zaměstnání a p.) svoji vůli.

Jinými slovy: individualita je silněji podtržena, vědomí společenské poklesá. Svět dělníků dlících v cizině je mnohem užší než dělníků setrvávajících ve vlasti, užší v tom smyslu, že se všechno řeší jen pod zorným úhlem j á.

Dělníci v cizině odmítají všechno, co by je připoutávalo k jednomu místu. Byt volí horší jakosti a málo oň dbají, přátelství uzavírají snadno a rychle, ale trvalé není, právě naopak, krátkodobé bez hlubší podstaty. Přátelství (známosti) s dívkami se vyhýbají a vyhledávají mnohem raději prostitutky, poněvadž jí nejsou již ničím povinováni. Že tato položka hraje důležitou roli ve výdajích, je nasnadě.

Vůbec otázka sexuelní je pro dělníka-vystěhovalce otázkou palčivou a kapitolou pro sebe. Její úspěšné vyřešení znamená pro vystěhovalce plus, neboť pak může se s plnou pozorností věnovati záležitostem jiného druhu, na př. hospodářským.

Lze pozorovati, že tím, že nesplynuli s cizím prostředím, tito lidé vrhají se v náruč všemu, co je na chvíli potěší a pobaví. A protože duševní život dělníka-vystěhovalce je poměrně ubohý, přesouvají své myšlenky pouze na sexuální otázku a tato stává se hlavním motivem myšlenek a zábavy.

Neznalost řeči způsobuje, že v lásce s cizinkou odpadá ona celá partie, representovaná slovní hrou, a láska v očích vystěhovalce klesá na pouhou soulož. Připočteme-li k tomu ještě to, že zvýšená volnost jest nejzákladnějším prvkem dělnického typu v cizině, shledáme, že prostituce jest jedinou formou lásky, vyhovující dělníkům-vystěhovalcům. Každý z těchto lidí navštěvuje nevěstince, aby zde nechal 10%, ba i více, své mzdy. Menší kvantum než 10% vyskytuje se zřídka, a takoví lidé jsou mezi vystěhovalci označováni za onanisty, a také tomu tak jest.

Ovšem nebývají dělníci ukojeni. Zůstává v nich utajena celá řada požadavků nevěstincem neukojených, a ty tvoří základnu nespokojenosti. Jsou to hlavně duchovní přívlastky lásky, které znovu a znovu si žádají ukojení, a dělníci prostě je umlčují jinou zábavou nebo větší dávkou nevěstince. Ovšem že marně. Opět a opět hlásí se a tvoří, jak bylo již dříve podotčeno, základnu nespokojenosti a současně touhu a ideál dělníků.

* * *

Tovární byty jsou ponejvíce dřevěné zahmyzené boudy, a právě ty nejhorší vlastnosti vystěhovalectví se zde podporují.

A nyní uvažme ještě jedno: Jste v cizině, vyděláte dosti, vede se vám poměrně dobře a přece ve vás zbývá jedno velmi důležité: t o u h a p o d o m o v i n ě. Jest to vlastně, správně sociologicky řečeno, touha po mateřském prostředí, poněvadž dělník-vystěhovalec může se nanejvýše cizímu prostředí přizpůsobiti, ale nikdy s ním nemůže splynouti. Je paradoxem života vůbec, že člověk pochopí cenu toho co má, teprve tehdy, když to nemá. Cizím prostředím neukojené touhy zdají se býti vystěhovalci tím nejdůležitějším. A takto vy-

růstá ona pověstná touha po domově. A to nezůstává ovšem bez vlivu na náladu dělníkovu. Deprese duševní a veselí se střídají podle toho, co právě nabylo převahy, zda neukojené touhy nebo ukojená přání. V období duševní deprese jde práce vystěhovalce špatně od ruky a poměrně nejsnáze se zraní. Tento duševní stav předcházívá obyčejně každé změně místa.

Celkem můžeme říci: Vystěhovalectví vyvolává intensivnější život v těch složkách, ve kterých se nás cizí prostředí přímo dotkne, a na straně druhé ony složky, kterých se cizí prostředí nedotkne, zakrňují. Cizina vychovává jednostranně, a lze se v ní jen za velmi příznivých okolností plně vyžít.

E. A. Longen:

Ze dnů bohémy.

III.

Praha měla ještě na samém počátku dvacátého století okna do ciziny zabedněna. Těžko sem pronikaly moderní snahy z ciziny.

Umělecký kabaret dospíval v Paříži a Německu vyvrcholení, aby již krátce na to upadal v soumrak, ale Praha znala pouze »Lidové zpěvní síně«, navštěvované hlavně širokými lidovými vrstvami. O uskutečnění uměleckého kabaretu pokoušeli se ponejvíce malíři, kteří do svých ateliérů zvali nejrozmanitější společnost: literáty, hudebníky, herce atd. Vzniklo několik kabaretních skupin. Bohužel, žádná neměla dlouhého trvání a málokdy představila se širší veřejnosti. Poměrně nejdéle vydržela »Familia artistica«, založená malíři Erbanem, Naskem a Kreibichem. Tam působil také herec Bálek-Brodský, proslulý svými toulkami cizinou.

Bálek-Brodský zásadně zavrhoval klidný život. Jedině on mohl býti společníkem Matějíčkovým, jenž svými bizarními a romantickými nápady uváděl Prahu v nepokoj a nezastavil se ani před zákonem. Matějíček provedl vždy svoje. Nejzajímavější kousek Matějíčkův byl jeho vpád se společníky v komediantském voze na český venkov. Pestrá společnost přijela do vesnice, jejíž obyvatelé považovali výstřední panstvo za komedianty. Tento omyl obyčejně vesničané odpykali. Po každé jinak.

K večeru obklopili zvědavci na návsi Matějíčkův vůz a očekávali produkci. Matějíček ve skutečnosti prováděl jakýsi druh divokého skautingu, nezapomínaje na své zvyky, z nichž nejvýznačnější byl zvyk dráždíti mírné občany. Svlékl se do plavek, jakoby se chystal do koupele, a usednuv k pianinu, jež vozil s sebou, spustil divokou ouverturu. Ostatní členové hráli na kytary, housle, basu a buben, vřískajíce a ječíce jako černoši. Čím větší hluk tropili, tím byl Matějíček spokojenější. Tato hudba, bez ladu a skladu, zastiňující každou tureckou muziku, uvedla by v zoufalství i Kanibaly. Vesničané naslouchali nějakou dobu příšernému kvikotu jako sochy s otevřenými ústy. Když však Matějíčkova banda skončila svoji šílenou produkci, a Bálek-Brodský chystal se vybírati vstupné, prokukla potutelnost vesničanů, nenávistný posměch k městskému živlu, jenž vniknul do vsi, aby ztropil veřejně na návsi před ustelíčkem alotrii.

Se zlou se však bodří venkované potázali. Matějíček uchopil a revolvery a vyskočiv z vozu přímo do posmívajícího se davu střílel do vzduchu jako smyslů zbavený vojín před střelbou. V mžiku nebyl na návsi ani pes; i ptactvo odletělo ze vsi do polí. Vesničané uzavřeli se v chalupách, neodvažujíce se ani k oknu. Až přes půlnoc držel Matějíček ves v napětí. Jezdil s vozem vsí a vystřílel spousty nábojů. Pro změnu zapaloval také bouchající rakety. Při tom koncertovala celá družina. Byla to noc ďáblů, slavících vítězství nad lidskou dobrotou. Teprve pozdě z rána odvážili se vesničané opustiti svoje úkryty. Zatím byl už Matějíček se svou družinou za horami.

Bálek-Brodský nazýval tuto hrůzostrašnou invasi: »propagace kabaretního umění na venkově«.

*

Restauratér Schöbl proslul jako první podnikatel uměleckého kabaretu v Praze. Najal si restauraci »u Labutě« na Poříčí s velikým sálem. (Teď je tam biograf.) S počátku omezoval svoji podnikatelskou činnost na vojenské koncerty. Později vyslovil však touhu po uměleckém kabaretu. (Schöbl považoval sám sebe za umělce. Zpíval slušně baryton a vyznal se částečně v kouzelnictví a eskamotáži.)

V Praze nic se neutají. Za krátko rozkřiklo se po pražských kavárnách, že Schöbl otevře umělecký kabaret. Snad to ani Schöbl nemyslil doopravdy, snad se jen vyslovil, že Praze chybí umělecký kabaret, jakých existovalo ve Vídni několik, ale v několika dnech hrnuli se na Poříčí k »Labuti« podivní vlasatí a oholení pánové, vyptávajíce se Schöbla, jak daleko pokročily přípravy, a nabízeli své síly.

Schöbl se domýšlel, že vzbudil v mrtvém pražském ovzduší zájem o kabaretní umění a rozhodl se, že kabaret otevře. Z čista jasna objevil se v Praze záhadný muž, jménem Rubikoff. Nebyl z Ruska; přijel odkudsi z českého jihu, a někteří lidé tvrdili, že je to žid, jenž právě skončil milostné dobrodružství z dcerkou bohatého továrníka, který ho chtěl žalovat pro únos. Dopadlo vše smírem, neboť tehdy obávali se ještě zámožní otcové skandálů.

Rubikoff vstoupil na pražskou dlažbu a zamířil přímo k důvěřivému Schöblovi. Omámil uměnímilovného restauratéra svou interesantní tváří, hlubokými zraky, černými kadeřemi, splývajícími až na šíji, a oslnil ho svými vědomostmi o kabaretech v Paříži, Mnichově, Berlíně a Vídni. Toho dne odcházel Rubikoff pozdě v noci ze Schöblovy restaurace jako ředitel příštího kabaretu u »Labutě«.

Následujícího dne začal ředitel Rubikoff hledati umělecké síly a navštívil také kavárnu »Union«, kde denně zasedala pestrá společnost mladých umělců pod bdělým okem pana vrchního Patery. Nikoho v »Unionce« nezlákal Rubikoff na kabaretní prkna, ani nikde jinde v Praze neobjevil kabaretní talent, i spokojil se, že zahájil činnost kabaretu u »Labutě« s internacionálním programem, v němž českou část sám zastupoval recitacemi moderních básní. Později vystupoval také pražský německý malíř Walter-Cocl, nadaný komik, pod vlivem slavného komika Jean Paula.

Kabaret u »Labutě« byl otevřen pozdě na jaře, a dalo se očekávati, že prodělá těžké začátky v mrtvé letní sezoně. Internacionální ráz Schöblova podniku nenalézal u pražského obecenstva pochopení a Schöbl doplácel. Za trvající krise opustil ředitel Rubikoff tonoucí kabaretní koráb a zmizel nadobro z Prahy do Vídně, kde se prý ho ujala slavná kabaretní diva Maria Delvare a získala ho pro kabaret »Nachtlicht«. Za Rubikoffa angažoval Schöbl českého humoristu Sůvu, který byl ráže lidové zpěvní síně posledního řádu. Vůbec s ubývající návštěvou klesala úroveň představení, U Schöbla rozhodovaly gážové podmínky. Podzimní sezona zastihla kabaret v hrozném stavu. Byl to pravý tingl-tangl, hodný velkoměstské periferie, ošumělá směs zastaralých kupletů a popěvků.

Navštívili jsme s Feiglem hynoucí podnik a řekli jsme si, proč to nejde také u nás, když to jde jinde. V »Unionce« jsme o tom hovořili, a tu se ozval Eduard Schmitt. Prý by bylo záhodno podnik umělecky obrodit.

Schmitt vrátil se ze Švýcar, kde absolvoval obchodní akademii, a přidružil se k umělecké skupině v »Unionce«; psal vtipné básničky a pomýšlel na literární karieru. Byl nezbytným i oblíbeným přívěskem bohémské společnosti v »Unionce«, jako Arne Laurin, a vynikal pohotovostí vtipu.

O návrhu Schmittově bylo diskutováno zcela vážně. Za krátko jsme byli přesvědčeni, že jsme povoláni, abychom kabaret u »Labutě« povznesli a položili základ k českému kabaretnímu umění. Při řešení praktické stránky, kdo se má obětovat tomu záslužnému dílu, spočinuly oči na mně; samotnému se mi nechtělo; poukázal jsem na Schmitta jako původce návrhu. Tak byl přinucen Schmitt vydati se se mnou na nejistou cestu kabaretního umění. Feigl se nabídl, že pomůže pracovati na repertoiru. Přijali jsme Feigla za průvodce. V poslední chvíli, před vraty Schöblova podniku, chtěl Schmitt uprchnouti, protože prý nemůže vystupovati pod svým jménem Schmitt, aby se jeho tatínek v Hostivaři o této činnosti nedověděl; prý by ho vydědil. A továrna na kartáče i zavedený obchod v Celetné ulici vzbuzovaly patřičnou úctu, dokonce naši. Feigl zadržel Schmitta s vítězným výkřikem:

»Přijmeš pseudonym. Vyhlížíš jako ztělesněný tón basové klávesy. Jmenuj se Bas!«

A tak pokřtil žid Fritz Feigl katolíka Eduarda Schmitta na Edu Base.

Schöbl nás angažoval. Bas recitoval básně Frant. Gellnera a svoje vlastní. Já jsem karrikoval typ dekadenta a použil jsem k tomu básní Paula Leppina. Bohužel, v prostředí, které zvyklo na zpěváčky, jsme se neosvědčili. Bas obecenstvo nudil a já strašil a Schöbl láteřil, že vyháníme z podniku poslední věrné.

V obrodě Schöblova tingl-tanglu pomáhal nám recitátor Julius Poláček, jenž přednášel básně z německé poesie. (Sám je překládal.) První recitoval v Praze skvělou Heineovu báseň »Žena«. Kdo by v Praze neznal Julia Poláčka, bohéma s marnými choutkami dandyho? Čtvrt století prochází pražskými ulicemi jako mumie, stejný dnes jako před lety, vyschlý, poloplešatý se zbytkem plápolající hřívy, hrdého pohledu přes orlí nos a opovržlivého úšklebku k okolí; z toho opovržení vyjímá hezké ženy, jež bystře zpozoruje již z dálky a k nimž se blíží jako nesmrtelný Don Juan. Navazoval známosti dvorně, ale neodbytně. Vždy nosí květiny (nepočítajíc onu v knoflíkové dírce), bonbony nebo ovoce. Jeho oslovení jsou proslulá:

»Dovolte, krásná dámo, abych s obdivem sklonil se před vaší krásou, a přijměte na důkaz mé úcty tuto něžnou kytičku. Doufám, že mně dopřejete té sladké rozkoše, abych vás směl doprovoditi.«

Nedal se nikdy odbýti, zahrnuje každou dámu přívalem galantností, až některá pohrozila policejní pomocí. Pak si zanícený básník a recitátor stěžoval prvnímu, koho potkal:

»Oslovil jsem krásnou ženu a slíbil jsem jí největší a nejžhavější lásku, jaké je pouze básník schopen. Ona odmítla, ta husa hloupá, a ještě chtěla způsobiti veřejný skandál, volajíc na mne policajta, ta licoměrnice, očekávající naboba. Ženy ztratily srdce a v ňadrech mají otevřenou peněženku, do níž nutno vložiti obolus. Jsem hotov zamilovati se raději do prostitutky, jež spíše pochopí prahnoucí srdce básníkovo.«

Poláček přicházel na jeviště sebevědomě a útočně, jako by se chystal dobýti přízeň dámy, ale odcházel zhroucen, téměř zničen chováním obecenstva, jež si tropilo z něho hrubé úsměšky. Poláčkův kovový bas zvučel ukrutným pathosem jako na poplach, ale obecenstvo lomozilo sklenicemi a řehtalo se upřímněji než při solových výstupech humoristy Sůvy. Nešťastný Julius naplňoval pak ztichlou atmosféru naší šatny zoufalými stesky:

»Hézej perle sviním! Zhynulo pochopení pro ušlechtilou poesii! Opustím tuto nevděčnou půdu a odeberu se někam mezi prostý a nezkažený lid.«

Za nedlouho jsme odešli společně všichni tři: Bas, Poláček a já — protože Schöbl zavřel definitivně svůj podnik a poslal za námi trpkou výčitku:

»Pánové, uspíšili jste moji zkázu. Zarazili jste poslední hřebíky do rakve mého kabaretu.«

*

Julius Poláček vskutku zmizel z Prahy. Zdálo se, že skončí svůj básnický život někde v idylickém zákoutí českého venkova, ale dandy v něm zvítězil. Neodolal volání velkoměsta a vrátil se tam, kde mu bylo údělem neporozumění. Chtěje vydržeti v Praze, vstoupil do kterési tiskárny jako korektor. Málokdo dovede zapříti v sobě svoji ctižádost a touhy po volném životě umělce jako Poláček. Ovšem, nikdy na stálo. Po nějaké době práce v tiskárně Julius neodolal, uposlechnul svého bouřlivého citu — a zmizel.

Toto vynořování na povrch velkoměstského života a potápění v neznámo se pravidelně opakovalo. Jednou, když se dlouho neobjevoval, rozkřiklo se, že Julius Poláček usnul navždy spánkem spravedlivých. Každý litoval jeho smrti, že to byl předobrý chlapec. Rychle se však zapomíná. Kde kdo uvyknul myšlence, že Poláček dříme někde na venkovském hřbitůvku svůj věčný sen, až se jednoho dne opět objevil. Vyslechl, co se povídalo, a ulevoval si:

»Už překážím i kamarádům. Přejou mně smrt. Buďsi. Já však vytrvám na dále ve své záslužné činnosti, neboť seznamuji naši mládež na venkovských školách s klasickou i moderní poesií vynikajících básníků.«

Opravdu. Neúnavný recitátor, odmítnutý pražským obecenstvem, opouštěl vždy Prahu, aby nastoupil turné po měšťanských a středních školách, ve kterých za mírnou odměnu přednášel žactvu pestrý výběr české a světové poesie.

Pochvaloval si své posluchače:

»Věřte mně, přátelé, přednáším-li ve škole a cítím ty jiskrné zraky mládí, jak jsou na mne pozorně upřeny, zdá se mi, že stojím v nejliterárnějším kabaretu před nejinteligentnějším obecenstvem pod sluncem.«

*

Kabaretní podniky nemají mnoho ohledů k svému členstvu, jež musí bez přestávky hráti denně (v neděli dvakrát, i třikrát, pořádá-li se matinée) po celou sezonu od srpna do června, kromě Štědrého večera, Zeleného čtvrtku a Velkého pátku. Ředitelství takového podniku rozhodne se jednou večer po slabé návštěvě, že skončí, což oznámí členstvu čtrnáct dnů napřed jako pomocnici v domácnosti:

»Dne toho a toho končí letošní sezona. Ředitelství vyhražuje si právo obnoviti smlouvy pro příští sezonu a vyzývá p. t. členstvo, aby do týdne sdělilo v kanceláři, chce-li podepsati nové smlouvy. Kdo opomene tak učiniti v předepsaném termínu, ztrácí nárok na obnovení angažmá.«

Dne 1. května r. 1912 přečetli jsme si ještě stručnější zprávu o konci sezony v Havlově kabaretu »Lucerně« ve Vodičkově ulici. (Vzpomínám-li dnes těchto podnikatelských vyhlášek, pozoruji, že se ani po převratu mnoho nezměnilo. V podniku Vlasty Buriana straší podobné stručné vyhlášky každého roku

na sklonku jara. Snad na památku toho, že podnikatel Vlasta Burian ještě před pěti roky trpěl stejně jako jeho kolegové.)

Málokterý z herců zaspoří si tolik, aby mohl v době bez angažmá odpočívati jako jiní smrtelníci o prázdninách. Kabaretní herci obávají se letního slunce jako moru. V létě mají se co ohánětí, aby uhájili nejskrovnější existenci. Vyhláška o konci sezony je v podstatě vykopnutím unavených herců přímo do náruče nejistoty a často bídy.

Tehdy v »Lucerně« jsme se vůbec ani nepozastavili nad nemilosrdným obsahem briskní zprávy. Mladá kůže mnoho snese. Šel jsem k chansonierovi R. Vašatovi a řekl jsem mu:

»Víš co, budeme jezdit po malých městech.«

Vašata souhlasil, ale žádal, abychom přibrali ještě nějakou sílu, nejlépe ženskou, poněvadž prý dva lidé nemohou representovat velkoměstský kabaret. Pohádali jsme se. Zásadně jsem zamítnul Vašatův návrh aby s námi jezdila ženská. (Hlavně jsem se obával Xeny, s níž jsem měl právě známost.)

Náhodou jsem potkal Base a rázem bylo trio pohromadě. Bas žil tou dobou v rozporu se svým otcem a prodával po Praze papír jako agent. S radostí přijal nabídku. Vašata bručel, že by mu chansoniera nebo tanečnice byla milejší než Bas. Dohodli jsme se obchodně, že se budeme děliti na tři díly s podmínkou, že každý z nás musí sám vyjednati několik představení.

Špatně se dařilo naše putování. Málem, že jsme nedopláceli. Ale, jak Goethe praví, člověk doufá, dokud žije, a člověk se klame, dokud žije. Věřili jsme, že jednoho dne přece narazíme na zlatý důl.

Konečně bylo na Basovi, aby vyjednal zájezd. Vychloubal se:

»Představení v Příbrami nás zachrání. Mám tam spoustu známých, také na hornické akademii, jež se na náš večer dostaví korporativně.«

A důstojně jako vždy odešel z »Unionky« k nejbližšímu vlaku do Příbramě. Vašata hrál zatím každého večera na piano v hospodě na »Bidýlku« ve Spálené ulici, a já vybíral. —

Ve středu došel Basův telegram: »Zítra ve čtvrtek představení v hotelu Buchar, Příbram.«

V osm hodin večer nahlíželi jsme zoufale do prázdného sálu u Buchara. Teprve k deváté hodině usedlo několik rodin a mládenců ku stolům. Toho večera jsme se s Vašatou nejapně přetvařovali, snažíce se vzbuditi v obecenstvu dojem bujné veselosti; za kulisami jsme zuřili a slibovali Basovi pomstu. Nevybralo se ani na útraty. Hotelier Buchar přišel za námi do šatny a zabručel chmurně:

»Varoval jsem pana Base. Nemáte pořádat kabaret, když se zastřelil ten akademik, co byl syn té bohaté příbramské rodiny. Měli jste večer odložit. Dnes na to nikdo nemá náladu. Mám z toho škodu. Zatracená blbost.«

Bas na nás zahřměl:

»Což jsem tušil, že jeden sebevrah odradí celé město před kabaretem?«

Řítí-li se člověk vstříc katastrofě, přestává počítati s maličkostmi. Také my jsme utratili po představení skrovný výdělečeк v jídle a pití do posledního haléře. Snažili jsme se udržeti personál hotelu v mínění, že jsme tak situováni, že nám na nějakém prodělku nezáleží. Před spaním vydral se z mohutného těla Edy Base vzdech: »Ale jak to s námi zítra dopadne?«

Usnul jsem tvrdě. Když jsem se probudil, slyšel jsem zvukovou směs, šplouchání vody a špitání pánů kolegů. Umývali svá těla svorně vedle sebe a tiše spolu hovořili, aby mne nevzbudili. Zůstal jsem ležet bez pohnutí, abych zvěděl obsah tajemné rozmluvy —

Bas: »Proboha, jak chceš odejeti, když nemáme žádné peníze?«

Vašata: »Vzal jsem si s sebou peníze, protože jsem nedůvěřoval tvému představení v Příbrami.«

Bas: »Můžeš mně půjčit na cestu do Prahy? Moc tě prosím.«

Vašata: »Mohu, ale pro Longena nezbude nic.«

Bas: »Hm, Longen tady počká tak dlouho, až mu pošleme peníze.«

»Vašata: »Ano, necháme ho tady v zástavě. V nejhorším si sám nějak pomůže. Takový chlap se neztratí. A z Příbrami do Prahy není pěšky tak daleko.«

Rozchechtali se, utírajíce svá tučná těla. To bylo nad moji sílu v sebeovládání. Vyskočil jsem na posteli až do stropu a řval jsem, že nejsem žádný předmět, aby mne zastavili na úhradu útrat za sál a noclehy, že Bas musí u svých příbramských známých opatřiti peníze, když nás vylákal do takové katastrofy. V tom jsem spatřil na stole Basovy stříbrné hodinky s řetízkem. Jedním skokem jsem se jich zmocnil a již jsem vyběhl v nočním prádle na chodbu hotelu, volaje vrchního číšníka. Tento byl tak ohromen, že beze slova odmluvy vyplatil mnou požadovaný obnos za hodinky s řetízkem. Prý to byla památka po dědečkovi. Ponechal jsem si na cestu do Prahy a na cigarety. Zbytek jsem poslal hotelierovi na úhradu účtu.

Na příbramském nádraží jsme se sobě vyhýbali jako nepřátelé. Vašata odstěhoval se se svým zavazadlem až na konec nádraží k poslední výhybce. Bas stál uprostřed nástupiště, opřen o sloup, a hleděl netečně směrem k Vašatovi. Já jsem pobíhal sem a tam, pokuřuje cigaretu. Věděl jsem, že vonný kouř Base dráždí. Pojednou mne Bas oslovil, utíraje si své brýle: »Podívej se, co to Vašata tamhle provádí. Nevidím tak daleko.«

Zadíval jsem se směrem k poslední výhybce. Vašata seděl na otevřeném kufru, otočen k nám zády, a pravou rukou činil pravidelně pohyb z útrob kufru k obličeji. Ihned jsem se k němu rozběhnul a spatřil jsem, jak Vašata klidně pojídal karbanátky, které mu pečlivá matka napekla na cestu. Musil se s námi rozděliti, ale Příbramí jsme zakončili kabaretní zájezdy. Pozbyli jsme k sobě důvěry.

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

Závod dvaadvaceti.

(Nejtěžší automobilový závod světa, jak jej líčí anglický žurnalista.)

Jděte na závodní dráhu, pozorujte vládce volantu při plné práci, prodělejte s nimi jednou celý závod a potom teprve o něm napište. Neboť jen tehdy uděláte si plnou představu o velikosti, ba přímo nadlidskosti jejich výkonu, jakož i o velikosti nebezpečí, jemuž jsou při tom vystaveni,« pravil Commendatore Vincenzo Florio.

Byla to nejskvostnější nabídka, jaké se mi mohlo dostati. Dostali jsme zvláštní auto, se kterým jsme se mohli vypraviti na trať.

Dvacet dva vozů seřadilo se před námi, aby startovalo k velikému a obtížnému automobilovému závodu, vedoucímu nejtěžším světovým horským okruhem, dlouhým šedesát sedm mil, a bilo se o jednu z největších automobilových trofejí, — Targa-Florio. Mnozí z nich byli mladí nadšenci, matéři, kteří vydali téměř všecky peníze, jen aby se mohli súčastniti tohoto

závodu v naději, že snad podaří se jim zvítěziti a tak získati nejen slávy, ale i peněz, které musili před tím vydati. Jejich naděje však nebyly splněny, neboť podobný závod vyžaduje nejen celých mužů, plných odvahy, ale hlavně zkušených taktiků a nejdokonalejších vozů, neboť není jistě na světě obtížnějšího závodu nad tento.

Dvacet dva vozů vyjelo před námi, jeden za druhým po čtyřminutových intervalech. Ale netrvalo to příliš dlouho a vozy byly již za námi, projevše téměř celý okruh.

První defekty: Na krásné otevřené silnici nad Certou narazili jsme na vůz Bugatti, č. 12. Řidič a mechanik byli v plné práci, opravujíce olejovou pumpu, která přestala fungovat.

Za nedlouho počaly odpadati ze závodu další vozy, jednak pro četné defekty, jednak pro hojné nárazy. Tak vůz Fiat, zahýbaje příliš ostře kolem jednoho rohu skály, dostal smyk, narazil a zatarasil tak na chvíli celou dráhu. O něco dále velká kaluž oleje ukazovala jasně, kde včera Forelli, zkoušeje Leporiho vůz Bugatti, porouchal olejovou záklopku, sraziv se s nákladním autem. Lepori zranil se při tom velmi nebezpečně.

Blízko úpatí jednoho z nesčetných návrší, lemovaného hustými špalíry diváků, jsme zastavili, abychom počkali na příjezd prvých závodníků, absolvovavších jeden okruh. Měli přijeti s protějšího srázu, aby po zdolání dvou nebezpečných zatáček počali s krkolomným šplháním do srázu jiného. Ernesto Masserati na překomprimovaném osmiválcovém voze výroby a značky svého bratra přihnal se k nám první v mracích kouře a silničního prachu, s ohromným rachotem a skřipotem utahovaných brzd. Utržený a rachotící plech na předním kole říkal velmi jasně, že se podíval trochu z cesty.

U 22. kilometru počalo stoupání, které nezdálo se míti konce. Teprve po projetí trati, dlouhé třináct kilometrů, ustavičně stoupající, dostali jsme se na první rovinku, ve výši 2700 stop nad mořem, jehož hladina se pod námi jasně zrcadlila. Všude se jen hemžily výstražné tabulky »svolto pericoloso« — nebezpečná zatáčka. Některé ze zatáček, jejichž množství se zdálo býti nespočetné, byly opravdu krajně nebezpečné a vozy braly je jen s velikou námahou. Mnohokráte jsme si již myslili, že jim bude konec, ale jen jsme absolvovali jednu, již čněl před námi nový skalní útes, který náhle cestu přetínal. Nikdo z nás nevěděl, zda za ním zahneme vpravo či vlevo. Musili jsme jeti tedy s krajní opatrností. Závodníci však, kteří nesměli ztráceti ani chvilku, musili v nich dělati úplné krkolomnosti. Konečně dostali jsme se na malou rovinku a pohlédnuvše přes hranu útesu skalního dolů, viděli jsme Materassiho, pozdějšího vítěze závodu, beroucího jednu z četných nebezpečných vlásenkovitých zatáček. Řidič manipuloval vozem s krajní virtuositou a zapínal motor stacatovým tempem. Do zatáčky najížděl plnou rychlostí, pak náhle zatáhl brzdy. Ozvalo se ostré zaskřípání a drhnutí kol, zadek smýkl, ale ostré stržení volantu přivedlo vůz, jehož motor s velikou kompresí a děsným řevem hleděl znovu dosáhnouti otáčkové rychlosti 5000 otoček v minutě, zpět do středu dráhy. Pak následovala změna na třetí rychlost. Materassi jel opravdu ďábelskou rychlostí a s jedinečnou virtuositou, ale Minoia a Dubonnet, — první starý italský profesionální veterán volantu, druhý talentovaný a mladičký francouzský amatér, oba na voze téže značky, se stále zlepšovali, silně se na něho dotahujíce. Materassi předjel před tím Balestrera, jedoucího rovněž na překomprimovaném Bugatti a pak Španěla Palacia, který jediný jel na voze Bugatti bez kompressoru. Vůz jeho měl výhodu v lehčím sjíždění kopců, zato ale je nebral zase s takovou rychlostí jako ostatní. Po delší chvíli míjel nás žlutě natřený Steyer, maje velké zpoždění. Jeho mechanik nám žalostně ukazoval, že bylo nutno měniti obě pneumatiky. Náhle objevila se za námi žlutá karosérie »Bugattky«, řízené známou československou závodnicí, paní Junkovou, která brzy nás předjela. Při sestupu, který nyní nastal, měli jsme nádhernou podívanou na spleť křivolakých zatáček, na nichž mihl se každou chvíli nějaký vůz, který však ihned zmizel v jiné zatáčce, aby se v nejbližším okamžiku zase z jiné vyřítil.

Skvělí závodníci obojího pohlaví. Také Minoiův způsob řízení vozu byl obdivuhodný. Ani sebe těžší zatáčka jej nezastrašila. Do každé šel s velkou rychlostí a jistotou. V jeho způsobu ovládání vozu nebylo stopy po fysické námaze. Dovedl ze svého vozu dostati maximum výkonnosti do poslední kapky. U něho nebylo žádného zbytečného trhání brzd a ustavičného měnění rychlosti, žádných zbytečných ztrát časových opravováním přehnaných zatáček a přivedených velkých smyků, žádných chybných a přílišných stržení vozu. Bylo jisté, že bude míti nejrychlejší první kolo a snad i celý závod, nepřihodí-li se mu nějaká nehoda a že potvrdí se předpověď Constantiniho, loňského vítěze, že jeho loňský rekordní čas bude překonán. Constantini jel loni prvý okruh za 1 hodinu 27 minut 1 a půl vteřiny, kterýžto čas mnozí pokládali za dlouho nepřekonatelný. Letošního roku zlepšil jej podle předpokladu Minoia o 31 vteřin. Také Dubonnet a Materassi byli rychlejší než Constantini.

Závodu tohoto zúčastnila se také, jak již řečeno, pražská závodnice paní Junková, která ukázala jedinečnou zručnost v ovládání vozu a dovedla se držeti stále s nejlepšími závodníky světové třídy, dokud jí v tom nezabránila její nehoda. Velmi odvážná, živá a stále usměvavá závodnice z Československa přijela sem již před měsícem se svým mužem, rovněž známým závodníkem, aby poznala trať a naučila se na ní dobře pracovati. Její 2·3 litrový Bugatti, překomprimovaný, nebyl tedy o nic silnější, než vozy ostatních mužských závodníků, kteří jeli ponejvíce na vozech dvoulitrových. Trainovala na trati každého dne, dělajíc mnohdy až pět okruhů, seznamujíc se do detailů s jejími obtížemi a záludnostmi. Prošla také celý okruh po etapách pěšky, aby její poznání bylo co nejpodrobnější.

Dívali jsme se za ní plni obdivu, pozorujíce jak brala s jistotou serii vlásenkovitých zatáček nad městem Caltavuturo, zahaleným v krásnou přírodní scenerii, jako stvořenou pro štětec malířův. Úbočí, porostlé kaktusy a hýřící spletí barev, rudé, žluté, modré, rozstříknutých po koberci syté zeleně. Nade vší tou nádherou týčil se pak mohutný horský masiv, na jehož stěnách jako ptačí hnízda byly přilepeny malé domky, vypadající jako škatulky na doutníky. Nade vším tím pak strměly trosky starého hradu, čnící na samém vrcholku hory. Z hradu tohoto před stoletími Saracenové střežili pobřežní kraj až k úžině messinské.

Množství diváků bouřlivě aklamovala po celé trati obdivuhodné a bravurní výkony paní Junkové, čímž její závodní umění i ženská ješitnost byly vybičovány až do krajnosti, takže v některých zatáčkách se každému zatajil dech. Ale ona s jistotou a rozhodností dovedla překonati všecky obtížné a nebezpečné situace, aby v zápětí již pádila jako ďábel potýkati se s novými.

Na druhé straně objevil se tmavě modrý vůz. Byl to André Boillotův Peugeot, starého modelu, stavěného roku 1919 pro Velkou cenu Indianopolis. Jeho tvar vypadal velmi nemoderní u porovnání s ostatními, nejmoderněji stavěnými vozy. Mimo to 18koňský tento vůz, s motorem o obsahu válců 3860 ccm, vážil 1000 kilogramů prázdný, totiž bez řidiče, a s pohonnými hmotami, olejem, vodou a reservními pneumatikami byl nejtěžším vozem v závodě. Při obtížnosti podobného závodu, kdy nutno tisíckráte snížiti a zase zvýšiti rychlost motoru, kdy

setrvačnost hraje roli tak důležitou, bylo to pro něho jistě značným handicapem. Když se mihl kolem nás, jeho výraz obličeje jakoby povídal: »Ten chlapík Dubonnet vyjel čtyři minuty za mnou a já musím za každou cenu udržeti jej na tuto vzdálenost za sebou.« A Dubonnet, míjeje nás o chvíli později, si asi myslil: »Nechytím-li toho ničemu Boillota na té jeho staré rachotě hned v prvém kole, pak tady nebude něco v pořádku.« Podařilo se mu jej však přece dohoniti, ale přes to nebylo cosi v pořádku. Náhle se mu ucpala jedna z přívodových rour olejových. Bylo nutno zastaviti a vůz prohlédnouti. Mechanik domníval se nejdříve, že nastala ucpávka v přívodu č. 3, pak zase myslil, že je ucpán kohoutek číslo 5, aby nakonec zjistil, že to byla roura číslo 7. Tímto však ztraceny nejen dohnané čtyři minuty, ale ještě další čtyři. Boillot získával tedy stále většího náskoku, ač jeho výfuková roura byla silně porouchána. Řídil vůz velmi obezřetně, zvláště při zatáčkách sjezdových se zkušeností řidiče, který ví, že má pod sebou jednu a půl tuny mrtvé váhy. André Dubonnet byl naopak zase až příliš mladistvě prudký. Nedbal na nebezpečí a nesnadnost záludných zatáček, neuměje si pomysliti, že není na normální závodní dráze. Bylo jisté, že neskončí to s ním nijak dobře. A opravdu netrvalo to ani o mnoho déle, než jsme pronesli tuto domněnku, a záludný okruh Targa Florio dal mu dokonalou lekci, že nelze si s ním zahrávati, zrovna tak jako to učinil celé řadě jiných závodníků. Na širokém a zdánlivě snadném sestupu ke Campofelice přebral zatáčku, vylétl z ní, pobořil vnější zábradlí, porouchal značně svoje pérování a byl nucen pokračovati v závodě jen velmi pomalým tempem.

Také Minoiův vůz vyřazen. Za Caltavuturem prudká stoupání střídají se velmi často s ostrými sjezdy. Z výšiny nad ním otevírá se — krásný pohled na vzdálené horské řetězy, s obrysem Etny v pozadí. Šplhajíce se nahoru dojeli jsme k jednomu vozu Bugatti, který ležel vedle cesty. Byl to vůz Minoiův. Stál u něho jen mechanik, ktedý nám vysvětloval, že nejprve hlavní hřídel motoru se porouchal a pak že prasklo i převodní soukolí.

Když jsme projeli Polizzi, ležící ve výši 2975 stop nad mořem, dospěli jsme k Bugattiho zásobovacímu stánku, který byl rozložen po jedné straně cesty, maje za pozadí zříceniny starého římského vodovodu, nad nimž zvedaly se pak v dáli mohutné horské vrcholy, pokryté hojně sněhem. Sabipa, mladý pařížský inženýr, který jel na Bugatti, přicházel sem právě pěšky a vyprávěl žalostně, jak se zřítil s vozem v jedné nebezpečné zatáčce. Zastavili jsme, abychom vyčkali příjezdu Materassiho, který právě ohlášen. Přihnal se také již v nejbližší chvíli. Musil měniti všecky čtyři pneumatiky, doplniti zásoby benzinu, oleje i vody. Vše to vyžádalo si však jen velmi krátké chvilky a již zase seděl za volantem a za ohromného rachotu stroje a jásání četného publika zmizel v nejbližší zatáčce, nechávaje za sebou veliká mračna dýmu. Když jsme se i my chystali odejeti, objevil se v zatáčce Minoia se svým mechanikem, ale také bez vozu, pěšky. Vzali jsme je tedy s sebou. Když jsme ujeli malý kus cesty, přišli jsme k místu, kde Sabipa »vylítl«. Marně jsme se rozhlíželi všemi směry, jeho vůz nebyl nikde k spatření. Sabipa vyzval nás tedy, abychom zastavili a vedl nás pak úzkou a sráznou stezkou asi o padesát metrů níže. Tam spatřili jsme jeho Bugattku státi v jedné zahradě pod stromy v plném květu. Sabipa žalostně nám líčil, jak se dostal do této »rajské zahrady«. V zatáčce nad tímto místem vjel jedním kolem na ostrý kámen, který mu roztrhl pneumatiku. Vůz byl okamžitě vymrštěn neobyčejně prudce ze zatáčky, střítil se po prudkém srázu, a když tento náhle končil nad zahradou, přeletěl velikým obloukem ve vzduchu přes prostor a postavil se na všecka čtyři kola tak klidně, že se zdálo, že není vůbec porouchán. Ale jeho vnitřní ústrojí bylo zcela rozbité. Vystoupili jsme tedy opět nahoru a pokračovali ve své jízdě. Veterán Minoia vyprávěl nám zatím zlomky svých závodních zážitků a zkušeností, dokazuje nám, že nejlepším způsobem, jak jeti nejrychleji je naučiti se jezdit pomalu. Správnost tohoto naučení se toho dne několikráte osvědčila. Na jedné z velmi vzácných, přímých silnic, ohraničené s jedné strany polemi artičoků a s druhé háji oliv, ležel u silnice druhý Bugatti. Byl to vůz hrdinné pražské závodnice, paní Junkové, který měl zlomeno přední, řídící ústrojí a dokonce i poškozený rám. Pokusili jsme se dohovořiti se s jejím manželem anglicky, francouzsky, nebo italsky, ale marně, neboť on mluvil jedině německy a tento jazyk jsme zase neznali my. Po velké námaze podařilo se nám zjistiti, že vůz vyletěl z dráhy. Závodnice vyvázla při tom bez nehody a seznavši, že jakékoliv pokračování v závodě není možné, odešla pěšky k nejbližšímu stanovišti. O několik mil dále stál u cesty další vůz a u něho bezradný řidič. Byl to Ernesto Masserati, který, jak již řečeno, vyjel několikráte z dráhy, při čemž porouchal si přední osu tak, že nyní praskla docela. Vzali jsme jej také s sebou, rozmnoživše jím řady ztroskotavších. Když jsme zahýbali do Collesana, spatřili jsme rozbitý vůz Steyer, jemuž prasklo zadní kolo a způsobilo, že narazil. Byl obklopen davem zvědavců.

Nyní počala již cesta postupně klesati. Proplétání zatáčkami stalo se ještě nebezpečnější. Nebezpečnější proto, že najížděli jsme na ně s kopce. Když jsme pak vyjeli z jedné zatáčky, objevila se před námi přímá, šest kilometrů dlouhá silnice, snad jediný opravdu přímý a poněkud delší úsek na celém okruhu. Po její pravé straně vedla železniční trať z Messiny do Palerma. Sotva jsme na ni vyjeli, ozval se za námi rachot vozu Materassiho, který hnal se v šíleném tempu, hledě co nejvíce zvětšiti svůj náskok. Jeho rudý vůz vyřítil se jako rozběsněná příšera, utrhnuvší se se řetězu a prchající se strašným řevem. Současně supěl také kolem právě expresní vlak, uhánějící rychlostí 70 kilometrů v hodině. Chtěli jsme s ním držeti tempo, ale marně. Za to Materassi mihl se kolem něho takovou rychlostí, že rychlost rychlovlaku stala se rázem směšnou. Za malý okmažik přiřítil se velký soupeř Materassiho a nebezpečný aspirant na vítězství, Lepori.

Náhle spustil se déšť, který v brzku proměnil se v prudký příval. Neměl sice dlouhého trvání, ale přece silnice byly po něm silně rozmoklé a klouzavé. Sotva jsme dojeli k zásobovacímu stánku, mihl se Lepori kolem nás tak šíleným tempem, že bylo jisté, že někde musí ztroskotati při takovémto stavu silnice. Za nedlouho také jsme ho nalezli o něco dále s vozem mimo dráhu a neschopným další jízdy. Dostal totiž při brzdění velký smyk právě v tom místě, kde r. 1922 se rozbil Ascarri. Smykem hozený vůz jeho vylítl z dráhy, zachytil levým kolem za roubení cesty a utrhl je i s kusem osy, jako by bylo z papíru. Nezbylo mu tedy stejně jako ostatním nic jiného, než ponechati vůz jeho osudu a sestoupiti dolů pěšky.

Zatím konečný boj se přiostřoval. Každý řidič znal nyní již detailně celou dráhu a znal již schopnosti svého stroje a hleděl tedy všemožně dostati z něho co nejvíce. Někteří dokonce usilovali ze všech sil o zdolání loňského rekordního času. Materassimu by se to bylo dokonce jistě podařilo, nebýti jeho jediného vyjetí s dráhy, které jej zdrželo několik minut tím, než se mu podařilo dostati vůz zase na dráhu. Conelli, který pochopil, že v podobném závodě lze vlastně dosíci rychlosti rozumnou a včasně pomalou jízdou, obsadil druhé místo hned za vítězem, ač jel jenom na voze o obsahu válců 1500 ccm.

Další obětí deště stal se Boillot, který byl jím překvapen na měkké, křídové silnici, která rozbahněna prudkým přívalem, stala se mu osudnou. Všecka kola počala se mu točiti naprázdno a on nemohl se dostat s místa. Střídavým brzděním a prud-

kým zapínáním maximální rychlosti se mu posléze podařilo se odlepiti, ale jeho vůz prudce vyrazivší, narazil na roubení a urazil si kolo, jako před tím vůz Leporiho. Při této srážce byl mechanik vozu vymrštěn do vzdálenosti asi patnácti metrů. Přelet tento, na který vzal s sebou kliku od tlakové pumpy, dopadl však až na několik odřenin šťastně.

Snad ani jediný vůz nezůstal ušetřen nějaké poruchy nebo pohromy. Hrabě Maggi byl nucen zastaviti ve čtvrtém kole, když při nárazu praskl mu pravý rám podvozku. Balestrerovi praskly hlavice pístů, Conelli, který závod sice dokončil, projel cílem s prasklou spojkou a proraženým chladičem, a tak dále. Také jen šest vozů projelo cílem z vyjevší dva a dvaceti. V kategorii vozů s obsahem válců do 1100 ccm, které absolvovaly pouze tři okruhy, oproti pěti okruhům vyšší kategorie, dokončily závod pouze tři vozy. Vítězem byl Bozzacchini na Salmsonu, zatím co Fagotti na voze téže značky byl druhým a Zabiaga na překomprimovaném B. C. N. třetím.

Předpověď Commedatora Floria, že při podobném závodě, čím delší trať, tím méně že je třeba vozu specielní konstrukce, se plně potvrdila. Jeho úmyslem je příštího roku ještě závod prodloužiti na více okruhů a učiniti jej tak ještě nesnadnějším.

POZNÁMKY

Nový ředitel Národního Divadla v Praze, o jehož jmenování jsme se z čista jasna dočetli v novinách, dosazen byl opětně bez vědomí, přes hlavy a takřka za zády umělecké veřejnosti, cestou přísně byrokratickou. Za úředníka dra Jaroslava Šafařoviče úředník dr. Karel Neumann: jakoby referát prvního uměleckého ústavu republiky opravdu v ničem se nelišil od referátu silničního, s nímž jest, nemýlíme-li se, v agendě Zemského správního výboru spojen. Zemský správní výbor důsledně pokračuje v projevech pohrdání, jimiž delší dobu již častuje umělecké a literární kruhy. Poslední z těchto projevů byla odpověď, kterou jednoduše dodnes ostal dlužen českým spisovatelům na podání, učiněné loňského prosince korporacemi ne menšími než Syndikát čs. spisovatelů a hudebních skladatelů a Čs. Dramatický Svaz. Memorandum, obsahující řadu velmi závažných dotazů a požadavků, z nichž nejeden, připouštíme, byl pro Z. s. v. poněkud ožehavý, přes několik osobních intervencí a urgencí se strany funkcionářů obou korporací bylo uloženo ad acta k věčnému spánku. Graecum est, non legitur. Čeští spisovatelé nestojí za to, aby se jim odpovídalo. Tím méně ovšem oni a umělecká veřejnost jsou dotazováni, jde-li o obsazení úřadu tak choulostivého, jako ředitelství Národního divadla. To je patrně vnitřní záležitost Z. s. v. a ne záležitost, dotýkající se všech nejkulturnějších zájmů české veřejnosti. Že by ředitelem Národního divadla měl býti ne-li umělec, přece někdo, uměleckým kruhům co nejbližší a vládnoucí pochopením pro umělecké otázky, veřejně prokázaným, to Z. s. v. nikoho nenapadá. Po odborovém přednostovi odborný přednosta, to je hlavní, rozhodující a jediné kriterium. Jsme daleci, kritikou tohoto postupu útočiti na soukromou osobu dra Karla Neumanna, jenž jest nám odedávna znám jako dokonalý gentleman, vysoce inteligentní právník a úředník na slovo vzatý. Kompetence jeho v otázkách umění dramatického nicméně jest získána sotva kde jinde než v předplacené lóži a na premiérách, na kterých jsme ho tu a tam vídali ve funkci distingovaného diváka. Není aspoň známo, že by se uměním divadelním byl nějak odborněji zabýval — ani po té stránce zhola administrativní, která patrně podle pojmů Z. s. v. k vedení divadla stačí. Důkazem toho jest způsob jeho jmenování. Službu svou nastupuje prozatím vedle dosavadního ředitele Šafařoviče, který půl roku nebo rok ještě zůstane, nežli se jeho nástupce zapracuje. Jinými slovy, nový ředitel si odbude napřed svůj praktikantský rok jako kdysi, když nastupoval službu u Zemského Výboru, aniž se však tehdá po tomto čekatelském roce stal podšéfem správy. Kdežto na vyšší místa úřednická musí se nenáhle postupovati, ředitelem první české scény lze se státi hned po praktikantském roce. To zajisté není ovšem vina dra Neumanna, nýbrž vina těch, kteří ho ředitelem učinili. Režiséra, který má rok prakse, by do divadla sotva povolali. U ředitele není to na závadu. Naopak, tento nový ředitel, který se má teprve zapracovávati, jest, nemýlím-li se, pověřen velikým dílem reorganisace Národního divadla. Ve smyslu Zemského správního výboru patrně tato reorganisace má odstraniti poslední zbytky rušivé umělecké kompetence v provozu divadelním a utužiti ústav v dokonalý úřad, který své umění a svůj vztah k veřejnosti a spisovatelům nenáhle převede na správnou formulku »styku s partajemi«. Dostane-li se novému řediteli školy dra Šafařoviče, jest oprávněna naděje, že se tohoto cíle dosáhne co nejdříve. Zdrželi jsme se dotud veřejně vypsati svoje hojné zkušenosti s ředitelstvím Národního divadla. Nyní není vyloučeno, že se pocítíme povinováni, touto výchovnou hřivnou přispěti k praktikantskému roku nového ředitele.

Edmond Konrád.

NOVÉ KNIHY

J. M. Kadlec: »Diplomatické dějiny Albanie« za Kč 5.—. V knihovně zahraniční politiky vydávané Orbisem (Praha XII.), vydal náš tiránský konsul J. M. Kadlec instruktivní přehled politických dějin Albanie od berlínského kongresu 1878 do dob nejnovějších. Autor je označuje jako školní příklad diplomatické praxe a s plným oprávněním přikládá albánskému problému evropskou důležitost, protože se tu na půdě malého státu utkávají dvě zásady: italská »mare nostro«, naše moře a jihoslovanská »Balkán balkánským národům«. Tato knížka jest velmi časová právě nyní, kdy jsou neustálé diplomatické zápletky mezi těmito oběma státy.